

Kapitulation eller strid till sista man?

Till frågan om Karl Dönitz' handlingsprogram vid regerings-
tillträdet 1945

I

Vid månadsskiftet april-maj 1945 stod de västallierade vid Elbe, ryssarna i Berlin. Den 25 april hade amerikaner och ryssar mötts i mellersta Tyskland. Om den tyska ledningen skulle kunna utöva något som helst inflytande på gestaltningen av själva krigsslutet, fick den inte dröja med att handla, det stod klart. Men hur skulle man handla? Skulle man befalla fortsatt strid till sista man, eller skulle man av motståndaren begära förhandlingar om kapitulation? Den som hade att fatta det avgörande beslutet var Adolf Hitler. Men Hitler valde att dra sig undan ansvaret genom att den 30 april begå självmord i det omringade Berlin. Dessförinnan hade han till sin efterträdare utsett chefen för tyska marinen, storamiral Karl Dönitz. Därmed hade han överlåtit på denne att träffa det slutliga avgörandet mellan att kämpa vidare och att kapitulera för fienden.

Vilken väg Dönitz till sist valde är välbekant. Han lyckades få till stånd underhandlingar den 3 och 4 maj med den brittiske befälhavaren på det nordvästra frontavsnittet, fältmarskalk Montgomery. De resulterade i vapenstillestånd och tysk kapitulation i Nordvästtyskland, Nederländerna och Danmark från klockan 8 på morgonen den 5 maj. Däremot misslyckades han i sina försök att hos de västallierade styrkornas överbefälhavare, general Eisenhower, utverka en vidgning av delkapitulationen till alla de fronter, där tyska trupper stod emot västallierade.

Eisenhower vägrade att acceptera annat än en total tysk kapitulation, alltså innefattande även östfronten, och Dönitz såg sig till sist nödsakad att gå med på en sådan. Vid midnatt natten mellan den 8 och 9 maj inträdde vapenvila på alla tyska fronter.

Ledarskiftet i Tredje riket hade alltså lett till att kriget kom att sluta med en allmän och villkorslös tysk kapitulation. Därmed är emellertid inte sagt, att Dönitz var inställd på att kapitulera ända från det ögonblick, då han nåddes av meddelandet, att han var utsedd att överta den högsta politiska makten efter Hitler. Det dröjde ju ett par dygn efter ledarskiftet, innan han tog förhandlingskontakt med fiendesidan. I själva verket är frågan om Dönitz' politiska handlingsprogram i begynnelsen av sin korta bana som tysk statschef i hög grad kontroversiell. Den spelade en viktig roll under rättegången mot honom i Nürnberg 1946, då den vävdes samman med frågan om hans allmänna inställning till Hitler och nazismen, och den har berörts i både hans egna och andras memoarer och relationer.¹

Var det då så, som Dönitz själv vill göra gällande i sina memoarer, att han hade sitt handlingsprogram klart utstakat, redan då han på kvällen den 30 april 1945 fick kännedom om sin utnämning till Hitlers efterträdare, och att han sedan konsekvent fullföljde det så långt fienden tillät fram till den totala kapitulationen? Var han redan från början inställd på att fortast möjligt få slut på kriget, och beordrade han fortsatt strid endast i akt och mening att därmed rädda största möjliga antal tyskar undan de framryckande ryska arméerna?² Eller förhöll det sig i stället så som hans motståndare hävdar, att han underlät att ge befallning om stridsinställelse för att han i själva verket var en trogen anhängare av Hitler och hans läror och endast så små-

¹ Frågan har dessutom fått förnyad aktualitet i samband med ett uppmärksammat offentligt framträdande av Dönitz i början av 1963. Se därom KARL DIETRICH ERDMANN, *Die Regierung Dönitz*, i *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht* 1963, s. 359 ff.

² K. DÖNITZ, *Zehn Jahre und zwanzig Tage* (Bonn 1958), s. 449, 451.

ningom och efter stor tvekan förmådde frigöra sig från de kampfäll-sista-man-paroller, som hade utgått från führerhöghögarveret i Berlin?³

Då problemet om Karl Dönitz' handlingsprogram som nyutnämnd ledare för Tredje riket här tas upp till behandling, har utgångspunkten valts i de redogörelser han själv har lämnat för sin egen och sin omgivnings politiska aktivitet under de avgörande dyggen kring månadsskiftet april-maj 1945 och för bakgrunden och motiven till denna. Sådana redogörelser föreligger i tryck, dels i protokollen från Nürnbergprocessen 1946,⁴ dels och framför allt i hans 1958 utgivna memoarer.⁵ De fakta och synpunkter Dönitz meddelar måste naturligtvis a priori misstänkas vara avsedda att passa in i och stödja den allmänna bild av sin politiska verksamhet, som han har velat förmedla till sina domare i Nürnberg och till eftervärlden överhuvud taget. Det gäller därför att med hjälp av annat källmaterial söka kontrollera dels att hans uppgifter är korrekta, dels också att han inte har utelämnat betydelsefulla fakta, men det gäller också att pröva, om hans tolkningar och slutsatser av föreliggande fakta är rimliga och sannolika.

Men undersökningen kan inte begränsas till att bli en kontroll av dessa Dönitz' framställningar. Denna kontroll är endast ett medel, en väg som valts in i analysen av det källmaterial, som står till förfogande, om man vill söka rekonstruera hur Dönitz i verkligheten förhöll sig till vad som vid maktövertagandet var hans huvudproblem, frågan om Tredje rikets krigsmakt

³ Se t.ex. de tryckta protokollen från Nürnberggrättegången, engelska uppl., *Trial of the major war criminals before the international military tribunal* (nedan förk. *IMT*), XIII (Nürnberg 1948), s. 395 f., 402. Om parollerna från führerhöghögarveret se H. R. TREVOR-ROPER, *The Last Days of Hitler* (3:e uppl., London 1962), s. 95, 119, 126, 224. Jfr också Hitlers politiska testamenten, tr. bl.a. i *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht* (Wehrmachtführungsstab) 1940-1945 (nedan förk. *KTB*), IV: 2 (Frankfurt/Main 1961), s. 1666 ff.

⁴ *IMT XIII*, passim.

⁵ Se ovan s. 289 not 2.

skulle kapitulera eller fortsätta den hopplösa striden.⁶ Det är denna rekonstruktion, som är undersökningens slutliga mål.

2

År 1950 utgav Korvettenkapitän *Walter Lüdde-Neurath* ett arbete om sina upplevelser under andra världskrigets slutskede.¹ Framställningen hos Lüdde-Neurath, som under denna tid var adjutant hos Dönitz, löper parallellt med slutkapitlet i dennes memoarer men är utförligare än detta. Om sitt arbetes tillkomst- och källförhållanden meddelar författaren bl.a.:

⁶ För undersökningen har endast tryckt källmaterial utnyttjats. Naturligtvis kan det tänkas, att ännu otryckta källor på enstaka punkter skulle kunna ge ytterligare upplysningar. Preliminära efterforskningar har dock gett vid handen, att det källmaterial, som närmast skulle kunna komma i fråga, för närvarande på grund av de arkivaliska förhållandena till stor del är mycket svåråtkomligt. I och för sig får självklart inte svåråtkomligheten hindra en så fullständig genomgång som möjligt av relevant källmaterial, även om detta skulle medföra betydande tidsutdräkt. Då det gäller Karl Dönitz' handlingsprogram vid regeringstillträdet 1945 står det emellertid klart, att det måste betecknas som mycket osannolikt, att kvarlevor eller andra källor av verkligt central betydelse för bedömningen av själva huvudfrågan finns kvar i det alltjämt opublicerade materialet; vad man kan vänta sig att få fram, är endast en del iakttagares uppgifter om vad de tror eller trott sig minnas av Dönitz' uttalanden och beteende vid den aktuella tidpunkten, alltså källor av diskutabelt värde. Denna bedömning av källäget bestyrkes av att ERDMANN i sin ovan s. 289 not 1 nämnda uppsats om regeringen Dönitz, som är det senast utkomna vetenskapliga arbetet över ämnet, endast kan anföra *en* otryckt källuppgift – därtill just av den nyss berörda diskutabla karaktären – som direkt gäller Dönitz' hållning till frågan, om striden skulle fortsättas eller ej efter Hitlers död; se härom närmare nedan s. 351 not 12. Den här redovisade allmänna bedömningen av källäget har varit avgörande för mitt beslut att utan ytterligare dröjsmål nu framlägga de resultat rörande Dönitz' handlingsprogram vid sitt regeringstillträde, som nåtts genom en ingående analys av det föreliggande källmaterialet.

¹ W. LÜDDE-NEURATH, *Regierung Dönitz. Die letzten Tage des dritten Reiches.* (Göttinger Beiträge für Gegenwartsfragen. Heft 2. Göttingen 1950.) En andra upplaga av detta arbete utkom 1953. Den skiljer sig dock inte på någon för denna undersökning väsentlig punkt från första upplagan, varför sidhänvisningar här ges endast till denna. Enligt förhandsmeddelanden från förlaget förberedes nu utgivningen av en tredje utvidgad upplaga. Denna har dock ännu (okt. 1964) ej utkommit.

»... So begann ich selbst die wesentlichen Ereignisse und Besprechungspunkte stichwortartig stenografisch festzuhalten und führte ab 2. Mai mit Einverständnis von Dönitz ein ‚Kriegstagebuch des Großadmirals‘, das ich nachts anhand der gemachten Notizen unmittelbar in die Maschine diktierte. Beide Ausfertigungen dieser ‚Tagesniederschriften‘ wurden uns bei der Gefangennahme abgenommen. Mein Stenogramm blieb mir jedoch noch weiter erhalten. Zum letzten Mal hatte ich es Ende September 1945 in der Zelle des Nürnberger Gefängnisses in der Hand, ...»

Sedan Lüdde-Neurath skildrat, hur stenogrammet fråntagits honom och därefter trots ivriga efterforskningar inte kunnat återfinnas, fortsätter han:

»Die Niederlegung meiner Erlebnisse hatte ich aber bereits vorher begonnen. Darüberhinaus standen mir die Ereignisse noch in frischer Erinnerung. Während meiner rund zweijährigen Gefangenschaft hatte ich ferner genügend Zeit und Gelegenheit, sie mit anderen Teilnehmern des Geschehens zu rekapitulieren. Und schließlich rettete ich eine Reihe von Aufzeichnungen, die mir teils von Dönitz selbst in der ersten Zeit nach der Verhaftung in die Feder diktiert, teils mir während des Prozesses zugänglich gemacht worden waren. So glaube ich, für die Echtheit von Tatsachen und Motiven in den nun folgenden Kapiteln mich voll und ganz verbürgen zu können.»²

I sitt förord framhåller Lüdde-Neurath, att han medvetet bemödat sig om att skildra slutskedet av andra världskriget i Europa så som han själv upplevde det när det utspelades. Den kritiska värderingen måste förbehållas historikerna, betonar han.³ Han är således själv medveten om sitt arbetes subjektiva karaktär, om dess omisskännliga tendens. Lüdde-Neuraths inställning är utpräglad dönitzvänlig; hans allmänna syn på sin förre chef och hans verksamhet som politiker överensstämmer med dennes egen.⁴ Arbetets värde för kontroll av Dönitz' uppgifter blir naturligtvis redan därigenom begränsat. Därtill kommer att

² LÜDDE-NEURATH, s. 29 f.

³ LÜDDE-NEURATH, s. 9 f.

⁴ Se t.ex. LÜDDE-NEURATH, s. 52, 55, 62 f., 87 f.

Dönitz uppenbarligen har haft tillgång till det, när han skrev sina memoarer.⁵ Överensstämmelser i fråga om sakuppgifter mellan de båda memoarverken kan följaktligen inte öka sådana uppgifters trovärdighet. Detta innebär likväl inte, att Lüdde-Neuraths memoarer saknar betydelse i sammanhanget. Det visar sig nämligen, att hans och Dönitz' uppgifter trots beroendet stundom divergerar. Vissa av divergenserna är av stor betydelse ur saklig synpunkt.

Sedan 1962 föreligger i tryck ytterligare en av Lüdde-Neurath författad framställning om tilldragelserna under dönitzregeringens tid. Det är Dönitz' eget exemplar av de i citatet ovan (s. 292) som »Kriegstagebuch des Großadmirals» omnämnda, dag för dag förda tjänsteanteckningarna.⁶ Genom att denna *Dönitz' krigsdagbok* tillkommit i direkt anslutning till de skildrade händelserna, måste dess värde skattas relativt högt; även om en tendens också här kan ha gjort sig gällande, såväl i formuleringarna som i urvalet av fakta, elimineras ju risken för grövre minnesfel. Tyvärr börjar dagboksanteckningarna först den 2 maj; de meddelar därför endast på några få punkter uppgifter av betydelse för här föreliggande undersökning.

År 1951 publicerade greve *Lutz Schwerin von Krosigk* en samling korta biografier över ledande politiker och militärer, främst tyskar men också andra, från 1800-talets senare del och

⁵ Det klaraste belägget för sambandet mellan de båda källorna, en gemensam postdatering, redovisas nedan s. 305 f. Ett annat exempel, där man dock inte kan utesluta möjligheten att båda har utnyttjat samma källa, utgör återgivningen av en sammanfattning i elva punkter av det militära läget den 2 maj 1945, vilken Dönitz skall ha sammanställt på försommaren samma år (LÜDDE-NEURATH, s. 50 ff., DÖNITZ, s. 447 ff.). Smärre, sakligt betydelselösa skillnader mellan de båda återgivningarna föreligger, och i ett fall rör det sig om en ändring i sak. Det är i den 8:e punkten, där Lüdde-Neuraths version felaktigt uppger, att bl.a. Calais ännu befann sig i tysk hand, medan Dönitz har ändrat Calais till det korrekta Dünkirchen (Dunquerque).

⁶ Die Niederlage 1945. Aus dem Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht hrsg. v. P. E. SCHRAMM (nedan cit. Die Niederlage), München 1962, s. 420–449; se även inledningen, s. 418 f.

fram till Tredje rikets fall.⁷ Slutkapitlet i Schwerin-Krosigks bok utgör en 16 sidors biografi över Karl Dönitz med tyngdpunkt på hans verksamhet som statschef under sammanbrottets dagar. Under denna period var Schwerin-Krosigk Dönitz' främste politiske medarbetare, officiellt såsom »ledande minister», utrikesminister och finansminister i den regering, som denne tillsatte. Även om de under några veckor kom att stå i ständig kontakt med varandra, var hans bekantskap med Dönitz dock inte så långvarig och så intim som dennes ständige följeslagare Lüdde-Neuraths. Trots att man måste räkna med att Dönitz har känt till också von Krosigks arbete då han skrev sina memoarer, är hans beroende av detta inte lika påtagligt som av Lüdde-Neuraths.⁸ Vad von Krosigks inställning till Dönitz beträffar, är den klart positiv; hans arbete är alltså liksom Lüdde-Neuraths behäftat med tendens. Då han skildrar sina egna och Dönitz' gemensamma upplevelser, måste dock hans ord väga lika tungt som dennes, och om inte överensstämmelser mellan deras påståenden och synpunkter har så mycket att betyda, är skillnader också här desto mer intressanta.

En helt annan inställning till Dönitz och hans politik än hos Lüdde-Neurath och Schwerin von Krosigk kommer till uttryck i de relationer, som går tillbaka på chefen för den tyska utlandsunderrättelsetjänsten, Brigadeführer *Walter Schellenberg*.

⁷ LUTZ GRAF SCHWERIN VON KROSIGK, *Es geschah in Deutschland* (Tübingen u. Stuttgart 1951).

⁸ Ett exempel på verbala likheter mellan de båda framställningarna, dock inte av den art, att det klart bevisar samband dem emellan, möter i redogörelserna för det samtal, då Dönitz erbjöd von Krosigk utrikesministerposten. Följande parallelltryck får illustrera:

SCHWERIN VON KROSIGK, s. 366 f.
 ... Mein Bedenken stellte ich zurück, als er mir sagte, auf dem Posten, den er mir übertragen wolle, seien keine Lorbeeren zu ernten ... Er appelliere an mein Pflichtgefühl ...

DÖNITZ, s. 446 f.
 ... Ich sagte ihm, es sei klar, daß keinerlei Lorbeeren zu ernten wären, daß aber das Gebot der Pflicht sowohl ihm wie mir auferlege, diese undankbare Aufgabe im Interesse des deutschen Volkes auf sich zu nehmen ...

Dennes inför greve Folke Bernadotte avgivna berättelse om sina upplevelser finns återgiven i Bernadottes bok *Slutet*, som utkom redan 1945.⁹ Senare har på grundval av hans efterlämnade papper utgetts hans s.k. memoarer, först i en engelsk, sedan också i en tysk upplaga.¹⁰

Schellenberg var en av SS-ledaren Himmlers närmaste män och betraktar helt naturligt Dönitz som det främsta hindret för sina egna försök att genom Himmler dirigera den tyska politiken under dagarna närmast före sammanbrottet. Hans direkta kontakter med Dönitz och händelseförloppet kring denne under de aktuella dagarna var dock sporadiska, och det är endast i mycket korta avsnitt av såväl berättelsen inför Bernadotte som memoarerna, som han kommer in på sådana händelser och förhållanden, som Dönitz berör i sitt nürnbergförsvar och sina memoarer. Eftersom också Schellenbergs relationer förelåg i tryck, innan Dönitz hade avslutat arbetet på sina memoarer, måste man emellertid räkna med att denne har känt till deras innehåll; i något fall har man också intrycket, att Dönitz har utformat sin framställning i direkt polemik mot påståenden av Schellenberg.¹¹

⁹ F. BERNADOTTE, *Slutet* (Stockholm 1945), s. 142 ff.

¹⁰ *The Schellenberg Memoirs* (London 1956), resp. WALTER SCHELLENBERG, *Memoiren* (Köln 1959).

¹¹ Bernadottes arbete utkom 1945 också i en tysk upplaga med titeln *Das Ende*; det är givetvis denna, som man får räkna med att Dönitz har haft tillgång till. Om Schellenbergs befogenheter som förhandlare i den norska kapitulationsfrågan uttalar sig denne i *Das Ende*, resp. Dönitz i sina memoarer på följande sätt:

SCHELLENBERG (*Das Ende*, s. 113)

Dönitz zögerte bis zum äußersten, bevor er von Krosigks und meine Vorschläge annahm. Schließlich wurde ich zum Gesandten ernannt und mit dem Auftrag nach Stockholm geschickt, Verhandlungen über die Kapitulation der in Norwegen stehenden deutschen Truppen einzuleiten.

DÖNITZ (s. 457)

Ich erklärte mich daher auf den Rat Schwerin-Krosigks hin lediglich damit einverstanden, daß Schellenberg feststellen sollte, ob die schwedische Zustimmung mit stillschweigendem oder ausdrücklichem englischen Einverständnis erfolgt sei. Keinesfalls gäbe ich Schellenberg das Recht, irgendwelche vertraglichen Abmachungen zu treffen.

För bedömningen av de schellenbergska relationernas källvärde är naturligtvis tillkomsthistorien betydelsefull. Den i Slutet tryckta redogörelsen härrör enligt Folke Bernadotte från en konferens i Stockholm mellan honom och Schellenberg i maj 1945, strax efter den tyska kapitulationen. Redogörelsen avgavs muntligen: »Nu satt Schellenberg och berättade för mig om sina upplevelser under slutakten», heter det hos Bernadotte. Om åhöraren därvid förde några anteckningar eller om hans återgivning helt bygger på vad han vid författandet av Slutet kunde erinra sig, framgår däremot inte. Någon fullständighet i återgivningen har Bernadotte dock inte eftersträvat; det är, framhåller han, redogörelsens »huvudsakliga beståndsdelar», som han offentliggör.¹²

Redan formerna för redogörelsens tillkomst och tradering – en muntlig berättelse, förmodligen nedtecknad i efterhand av åhöraren – manar till försiktighet vid dess utnyttjande. Men härtill kommer, att den inom hitlerstaten högt betrodde Schellenberg vid tidpunkten för sin konferens med Bernadotte måste ha haft ett synnerligen starkt personligt intresse av att framställa sig själv och sin verksamhet under krigets slutskede i en gynnsam dager inför segrarsidan. Detta kunde bäst ske genom att påvisa, hur hans – och därmed Himmlers – insatser på ett avgörande sätt hade påskyndat den tyska kapitulationen, något som i sin tur krävde, att andra ledande tyskars åtgärder i samma riktning nedvärderades. Uppgifter i linje med denna tendens i Schellenbergs redogörelse inför Bernadotte måste därför generellt betraktas med mycket stor reservation.

Samma allmänna värdering måste också drabba likartade

Att Dönitz' påstående här är oriktigt, trots sin kategoriska form och trots att det uppenbarligen går tillbaka på hans krigsdagbok (*Die Niederlage*, s. 426), framgår av hans i svenska utrikesdepartementets arkiv i original bevarade förhandlingsfullmakt för Schellenberg, återgiven som bil. C i vitboken om förhandlingarna 1945 om svensk intervention i Norge och Danmark (*Aktstycken utgivna av Kungl. utrikesdepartementet, Ny serie, II: 11*, Stockholm 1957, s. 45 och s. 37 not 1).

¹² BERNADOTTE, s. 140 f.

uppgifter i de schellenbergska memoarutgåvorna. Tendensrisken består i stort sett oförändrad. Som man kan vänta återkommer också alla väsentliga inslag i den av Bernadotte återgivna relationen utan viktigare sakliga ändringar i memoarerna. Men därutöver innehåller dessa en del uppgifter, som det kan ha sin betydelse att jämföra med påståenden av Dönitz.¹³

Chefen för Oberkommando der Wehrmacht (OKW), generalfältmarskalk *Wilhelm Keitel*, har i likhet med Schellenberg efter sin död fått sina minnesanteckningar sammanställda och befordrade till trycket; de utkom 1961.¹⁴ Det här aktuella avsnittet, som berör de sista krigsveckorna, författades mellan den 1 och den 10 oktober 1946, då Keitel i Nürnberg inväntade sin avrättning.¹⁵ Uppenbarligen har han inte haft tillgång till något skriftligt källmaterial som stöd för minnet.¹⁶ Den negativa inverkan härav är påtaglig; en mängd bevisligen felaktiga uppgifter belastar framställningen.¹⁷ Då därtill kommer, att tendensrisken också i Keitels fall måste bedömas som mycket stor, är det självklart, att hans minnesanteckningar inte kan

¹³ Om memoarernas tillkomsthistoria – trädningen är långt ifrån den bästa – och allmänna karaktär se *The Schellenberg Memoirs*, s. 14 ff. och SCHELLENBERG, *Memoiren*, s. 21 ff. – Då man vill skaffa sig en uppfattning om Schellenbergs redogörelsens allmänna tillförlitlighet, har naturligtvis jämförelser med såväl Bernadottes egen skildring av sina upplevelser under krigets slutskede som den delvis på bevarat aktmaterial grundade svenska vitbokens framställning av bl.a. de schellenbergska förhandlingarna en del att ge. Så t.ex. klargör en dylik jämförelse otvetydigt, att Schellenberg i memoarerna postdaterar alla sina upplevelser ett dygn från och med den 2 maj och framåt (*The Schellenberg Memoirs*, s. 456 ff., SCHELLENBERG, *Memoiren*, s. 369 ff., BERNADOTTE, s. 130 ff., Aktstycken, Ny serie, II: 11, s. 30 f., 35 ff.). Å andra sidan har jämförelsen som framgått kunnat ge ett avgörande stöd åt Schellenbergs framställning på en punkt, där den avviker från Dönitz' (se ovan s. 295 f. not 11).

¹⁴ Generalfeldmarschall Keitel. Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW hrsg. v. Walter Görnitz. (Göttingen/Berlin/Frankfurt 1961.) Nedan cit. KEITEL.

¹⁵ KEITEL, s. 311 not 65, 380.

¹⁶ KEITEL, s. 367 not 65.

¹⁷ Åtskilliga sådana, speciellt i fråga om dateringar, påpekas i notapparaten till utgåvan av minnesanteckningarna (KEITEL, särsk. fr.o.m. s. 356).

tillmätas något större värde för kontrollen av uppgifter vare sig i Dönitz' memoarer eller i övriga traditionskällor.

En källa av något annorlunda karaktär är den engelske historikern *H. R. Trevor-Ropers* arbete *The Last Days of Hitler*.¹⁸ Dess framställning om hitlerstatens sammanbrott grundar sig främst på det skriftliga och muntliga källmaterial, i stor utsträckning ögonvittnesberättelser, som Trevor-Roper sammanbragt och bearbetat på den brittiska underrättelsetjänstens uppdrag strax efter krigsslutet.¹⁹ Som titeln antyder, behandlar hans arbete dock huvudsakligen skeendet kring Hitler i Berlin och tar endast undantagsvis upp vad som direkt berör Dönitz. Vidare återger Trevor-Roper vanligen inte sina källors vittnesmål in extenso utan har infogat dem i den löpande texten, och dessutom ger han inte exakta källhänvisningar.²⁰ Härtill kommer att arbetet är starkt präglad av de yttre omständigheterna kring sin tillblivelse. Såväl tidsmiljön som uppdragets officiella natur har varit till skada för framställningens objektivitet. En outretrat antinazistisk tendens kommer sålunda öppet till uttryck i en mängd formuleringar och värderingar – inte minst i karaktarikerna av ledande politiker och militärer i Tredje riket²¹ – och i såväl inledningen som epilogen framhåller Trevor-Roper di-

¹⁸ 1:a uppl. utkom i London 1947, 3:e 1962. Alla sidhänvisningar i denna uppsats avser 3:e uppl.

¹⁹ TREVOR-ROPER, s. 9, 11 ff., 271 ff.

²⁰ Varken förteckningen i slutet av boken (s. 271 ff.) över de viktigare sagesmännen eller de sporadiska noterna med namn på uppgiftslämnare för enskilda notiser och berättelser utgör någon tillfredsställande ersättning för dessa brister ur dokumentationssynpunkt. Vad den utförliga inledningen (s. 11–51) beträffar, redovisar den helt naturligt i främsta rummet diskussionen rörande Hitlers död och det källmaterial, som ligger till grund för denna diskussion.

²¹ Några exempel: »... Schwerin von Krosigk, like Schellenberg, was one of those conscientiously cultured Germans who, by their efforts to identify themselves with western civilisation, only show how completely they misunderstood it. ... Indeed, the two form a perfect pair, the Tweedledum and Tweedledee of pre-tentious German silliness» (TREVOR-ROPER, s. 138 f.); »... Keitel was the compliant puppet, Jodl the overdriven brain, ...» (s. 162); »... if Fegelein was a cad, he was not a fool; or at least not such a fool as Ritter von Greim» (s. 193).

rekt, att syftet med boken inte inskränker sig till att fastställa fakta utan därutöver är att hindra uppkomsten av en myt.²²

En självklar följd av den här påtalade tendensen hos Trevor-Roper är, att de *slutsatser* han drar av sitt material inte utan ingående prövning kan accepteras. Men därutöver måste man naturligtvis också fråga sig, om han verkligen har kunnat förhålla sig objektiv vid sina ögonvittnesintervjuer liksom vid det slutliga urvalet och sammanställandet av *fakta* för sin bok. Kan man med andra ord lita på att Trevor-Ropers återgivning och referat av sina källor alltid ger en väsentligen korrekt bild av dessas innehåll?

I den mån dokument och telegram citeras i sin helhet synes så vara fallet. Vissa av dessa källor är publicerade också i andra arbeten, och jämförelser med dessa versioner visar inga väsentliga avvikelser. Mera tveksam måste man ställa sig till Trevor-Ropers källreferat. Här kan uteslutningar och feltolkningar mycket väl tänkas ha skett. I den mån framställningen nedan bygger på uppgifter av denna karaktär hos Trevor-Roper – det sker endast i ett fåtal fall, och dessa källställen har aldrig central betydelse för bedömningen av Dönitz' hållning och dess motiv – måste därför en generell reservation göras för uppgifternas sanningshalt.

Det behöver egentligen knappast påpekas, att det viktigaste källmaterialet såväl för kontrollen av Dönitz' och andra sagesmäns uppgifter som för den slutliga rekonstruktionen utgöres av de aktstycken, som i detta sammanhang kan betraktas som kvarlevor av själva händelseförloppet. Särskilt värdefulla visar sig telegrammen vara. I den mån källor av detta slag har åberopats i Nürnbergprocessen, är de tryckta i dokumentbanden av processprotokollen.²³ I övrigt återges de viktigare av dem, in extenso eller partiellt, av Dönitz själv och Lüdde-Neurath²⁴

²² TREVOR-ROPER, s. 50, 259.

²³ IMT, särsk. band XXXV.

²⁴ LÜDDE-NEURATH har sammanfört de källor han återger i ett särskilt bihang på drygt 40 sidor (s. 125 ff.).

samt av Trevor-Roper, men även i andra arbeten kan man träffa på enstaka dokument.²⁵ Till stor nytta vid kontrollen och rekonstruktionen är emellertid vid sidan av aktstyckena också en traditionskälla, men som sådan av helt annan art än memorarverken, nämligen den s.k. *krigsdagbok*, som fördes vid OKW:s Wehrmachtführungsstab; inom parentes sagt återges även i denna de viktigaste telegrammen.

Av krigsdagboken föreligger det avsnitt, som här har betydelse, i tryck sedan 1961.²⁶ Den är inte som Dönitz' förut nämnda krigsdagbok någon dagbok i egentlig bemärkelse, dvs. uppteckningar gjorda dag för dag i omedelbar anslutning till de relaterade händelserna. I stället består den av i efterhand gjorda sammanställningar och urval ur det väldiga autentiska material av order och rapporter, som den tyska krigsmaktens olika staber hade skyldighet att kontinuerligt inleverera till Wehrmachtführungsstab. Det måste naturligtvis ta åtskillig tid i anspråk att göra urvalet bland viktiga och mindre viktiga notiser, varför krigsdagboken i allmänhet är förd med ett par veckors förse- ning.²⁷ Detta förhållande liksom det faktum, att den endast re- dovisar ett urval bland de mängder av uppgifter och dokument, som strömmade in till dagboksförarna, och därmed alltså sedd som helhet har ett inslag av subjektivitet, reducerar givetvis dess allmänna källvärde i någon mån. För den här aktuella un- dersökningen bibehåller den dock sin fulla användbarhet, då det inte finns anledning misstänka dagboksförarna för försök att förvanska fakta.²⁸ Inte minst värdefulla är de exakta tidsangi-

²⁵ Som ex. kan hänvisas till den redan i det föregående (s. 296 not 11 och s. 297 not 13) utnyttjade svenska vitboken om förhandlingarna 1945 om svensk intervention i Norge och Danmark samt till Die Niederlage.

²⁶ Fullständig titel se ovan s. 290 not 3.

²⁷ KTB IV: 2, s. 1777 ff.

²⁸ Fram till den 20 april 1945 fördes krigsdagboken av P. E. SCHRAMM, professor i historia i Göttingen och för övrigt sedermera utgivare av KTB. Nämnda datum uppdelades emellertid Wehrmachtführungsstab på grund av krigsutvecklingen i en nordlig och en sydlig grupp, varvid Schramm kom att tillhöra syd-

velser, som krigsdagbokens olika notiser är försedda med. Man får på minuten veta, när order och telegram – stundom återgivna – avsänds eller mottas, liksom när staber och ledande politiker och militärer avreser eller ankommer från en plats till en annan. Dessutom anges i regel namnen på de mera prominenta deltagarna i konferenser och överläggningar av olika slag.

Därmed har källmaterialet för undersökningen redovisats. Närmast skall nu de argument i tur och ordning genomgå, på vilka Dönitz' huvudteser vilar. Hans sakuppgifter och kommentarer skall punkt för punkt ställas mot övriga källors, och skillnader i såväl innehåll som urval av uppgifter skall analyseras. Början göres med frågan om storamiralens hållning till hamburggaulleitern Kaufmanns planer på separat kapitulation för sin stad i slutet av april 1945.

3

Enligt sin egen framställning hade Dönitz fått klart för sig, kort efter det att han som nyutnämnd högste civile befälhavare i norra Tyskland hade upprättat sitt högkvarter i den holsteinska staden Plön den 22 april,¹ att gauleiter Kaufmann ända sedan månadens mitt hade försökt få till stånd en separat kapitulation för Hamburg till engelsmännen snarast möjligt. Ett telegram från Kaufmann till Dönitz den 30 april bekräftade ytterligare hans avsikter. Storamiralen kunde dock vid denna tidpunkt absolut inte gå med på att Hamburg uppgavs, eftersom i så fall vägen skulle öppnas för de allierade arméerna in i Slesvig-Holstein, som behövdes som upptagningsområde för flyktingmas-

gruppen. Att föra krigsdagboken hos nordgruppen anförtrordes nu åt majoren JOACHIM SCHULTZ, vilken alltså är närmast ansvarig för det här utnyttjade partiet. (KTB IV: 2, s. 1823.) Schultz' anteckningar har tryckts också separat och i en fullständigare version under titeln *Die letzten 30 Tage* (i serien *Dokumente zur Zeitgeschichte*, hrsg. v. J. Thorwald, Stuttgart 1951); denna utgåva har här utnyttjats vid sidan av KTB-versionen.

¹ LÜDDE-NEURATH, s. 22, 27.

sorna österifrån. Han sände därför redan på eftermiddagen samma dag ett svarstelegram till Kaufmann. I detta underströk han visserligen, att krigsledningens främsta strävan i det rådande läget var att rädda tyskt land och tysk befolkning undan bolsjevismen och att det därför var nödvändigt att hålla en port öppen västerut, vilket betydde att man måste kämpa vidare för att hålla Elbeställningen – och därmed även Hamburg – mot den från sydväst framryckande fienden. Samtidigt betonade han dock, att någon förstöring av tyska hamnar och industri-anläggningar utöver vad som ur militär synpunkt bedömdes som oundgängligen nödvändigt inte var avsedd och måste förhindras; därmed tog han i sak avstånd från den hitlerorder av den 19 mars 1945, som anbefallde den brända jordens taktik, inte bara i de ockuperade länderna utan också på rikstyskt område.²

Dönitz fäster mycket stor vikt vid sitt 30 april-telegram till Kaufmann. Han citerar hela telegramtexten, och han påpekar särskilt, att han sände det redan innan han visste om sin utnämning till Hitlers efterträdare.³ Anledningen är naturligtvis, att han betraktar telegrammet som det avgörande beviset för att han redan före sitt regeringstillträde var inne på de tankar beträffande den nu nödvändiga politiken, som han omsatte i praktiken genom att några dagar senare inleda kapitulationsunderhandlingar med de västallierade men inte med ryssarna. Han skulle med andra ord ända från det ögonblick, då han fick veta, att han var utsedd att träda i spetsen för Tredje riket, och fram till den totala kapitulationen ha följt en klar och konsekvent politisk linje. Men eftersom denna linje stod i strid med den politik Hitler hade fört och anbefallt, ledes man på detta sätt också fram till slutsatsen, att Dönitz som Hitlers utsedde efterträdare ända från begynnelsen stod förhållandevis fri gentemot denne och nazismen i sitt politiska handlande.

² DÖNITZ, s. 435 ff. Führerordern »Verbrannte Erde» av den 19 mars 1945 återges i KTB IV: 2, s. 1580 f., och i Die Niederlage, s. 407.

³ DÖNITZ, s. 437.

De fakta, som Dönitz meddelar om sin telegramväxling med Kaufmann i den hamburgska kapitulationsfrågan, kan inte kontrolleras i någon källa utan dönitzvänlig tendens. Endast Lüdde-Neurath redogör för samma händelseförlopp, och hans och Dönitz' skildringar är som man kan vänta samstämmiga. Enda skillnaden är att Lüdde-Neurath ger fler detaljer.⁴ Liksom Dönitz citerar han dennes svarstelegram i dess helhet; han gör det med den motivering uttryckligen angiven, som i föregående stycke har supponerats för storamiralens räkning.⁵

De skäl, som storamiralen i telegrammet till Kaufmann skall ha anfört mot en separat kapitulation för Hamburg, behöver emellertid inte vara identiska med dem han själv ansåg avgörande. Argumenten var självfallet valda med tanke på mottagaren, på Kaufmann. Telegrammets innehåll hindrar således på intet sätt, att Dönitz' verkliga skäl kan ha varit en önskan att föra kampen vidare enligt berlinparollen, till sista man. Dess beviskraft är alltså mindre än Lüdde-Neurath och uppenbarligen också Dönitz själv vill göra gällande.

Likväl är det av ett annat skäl ganska sannolikt, att storamiralen då han sände sitt telegram faktiskt för egen del fäste stor vikt vid behovet av att hålla vägen in i Slesvig-Holstein öppen för flyktingmassorna från öster. I sin egenskap av befälhavare för den civila sektorn i norra Tyskland – den militära ledningen hade Hitler tillsvidare förbehållit sig själv och överkommandot – hade ju Dönitz som en av sina viktigaste uppgifter att ombesörja flyktingtransporterna västerut undan Röda armén.⁶ Men just denna omständighet gör naturligtvis, att uttalanden från

⁴ Bl.a. anger Lüdde-Neurath närmare ankomsttiden för Kaufmanns 30 april-telegram – det anlände vid middagstiden – och redogör för hur det gick till, när Dönitz' svarstelegram tillkom; vid ett möte mellan Dönitz och Himmler i Lübeck på eftermiddagen samma dag (se därom nedan s. 320 ff.) gjorde såväl den sistnämnde som Lüdde-Neurath utkast till svar, varvid storamiralen föredrog sin adjutants.

⁵ LÜDDE-NEURATH, s. 34 f. och 135 (Anlage 3).

⁶ DÖNITZ, s. 435, 438, LÜDDE-NEURATH, s. 22, 27, 32 f.

hans sida i den angivna riktningen *före* utnämningen till efterträdare åt Hitler inte utan vidare kan betraktas som en programförklaring med giltighet också sedan han fått högsta makten över Tyska riket och de tyskbesatta områdena. I den förra ställningen hade han att utföra uppgifter inom ramen för en av andra utformad allmän politik, i den senare däremot att själv utforma denna politik. Dönitz' handlingsprogram vid regeringstillträdet kan därför utläsas ur hans åtgärder och uttalanden tidigast från den tidpunkt, då han fått veta, att han var utsedd att efterträda Hitler. Särskilt belysande är därvid hans attityd till de ledande nazistiska politiker och militärer, som han kom i beröring med i samband med sitt maktövertagande. Personligen träffade han bl.a. SS-ledaren Himmler, utrikesminister Ribbentrop, finansminister Schwerin von Krosigk, rustningsminister Speer samt cheferna för OKW, fältmarskalk Keitel, och för OKW:s Wehrmachtführungsstab, general Jodl. Därutöver trädde propagandaminister Goebbels och partikansliets chef Bormann telegramledes i kontakt med honom. Och bakom dem alla fanns ännu den 30 april Adolf Hitler.

4

Dönitz omnämner och återger i sina memoarer fyra telegram, som han under dagarna 30 april och 1 maj 1945 mottog från führerhögkvarteret i Berlin. Det första telegrammet anlände till storamiralens högkvarter i Plön den 30 april på förmiddagen.¹ Dess innehåll återges av såväl Lüdde-Neurath som Dönitz på följande sätt:

»Neuer Verrat im Gange. Laut Feindrundfunk hat Reichsführer über Schweden Kapitulationsangebot gemacht. Führer erwartet, daß Sie gegen alle Verräter blitzschnell und stahlhart vorgehen. – Bormann.»²

¹ Tidpunkten på dagen anges inte av DÖNITZ utan har supplerats från LÜDDE-NEURATH, s. 42.

² LÜDDE-NEURATH, s. 42, DÖNITZ, s. 440. Lüdde-Neuraths formulering vid pre-

Dönitz' kommentar till telegrammet går i korthet ut på att han varken kunde eller ville tillgripa våld mot den som förrädare utpekade Himmler; dessutom säger han sig ha betvivlat, att uppgiften om dennes förbindelser med fienden var riktig. För att få reda på vad SS-ledaren egentligen hade för sig avtalade han dock med denne, att de redan samma dag skulle träffas i Lübeck.³ Som synes vill Dönitz i memoarerna markera sin självständiga hållning gentemot ordena från Berlin. Han följer här liksom i fråga om hamburgrogrammet nära den utförligare framställningen hos Lüdde-Neurath.⁴

De båda memoarverken låter sig emellertid här kontrolleras på en punkt. Framställningen i båda har innebörden, att Dönitz först genom telegrammet från Bormann fick kännedom om det fientliga radiomeddelandet. Går man till krigsdagboken visar det sig dock, att överkommandot redan den 28 april klockan 16.50, alltså omedelbart efter det att den ifrågavarande allierade radioutsändningen hade ägt rum, fick en telefonförfrågan från Dönitz, om man hade sig något bekant om att Himmler hade riktat ett kapitulationserbjudande till de västallierade. Inom överkommandot, där man stod främmande för saken, vände man sig klockan 17.20 telefonledes till Himmler själv och frågade, hur det förhöll sig med det fientliga påståendet. Denne sade sig ämna underrätta Dönitz om att meddelandet var falskt. Någon radiodementi önskade han dock inte.⁵

Av det anförda framgår, att man tydligen vid Dönitz' högkvarter hade avlyssnat den allierade radioutsändningen. Det var alltså inte så, som Dönitz och Lüdde-Neurath vill ge sken av,

sentationen av telegramtexten – »Der Text lautete etwa» – visar att han inte garanterar verbal återgivning. Att Dönitz i sin tur citerar efter Lüdde-Neuraths text synes ingalunda osannolikt. – Det åsyftade fientliga radiomeddelandet hade utsånts på eftermiddagen den 28 april (BERNADOTTE, s. 123).

³ DÖNITZ, s. 440.

⁴ LÜDDE-NEURATH, s. 42 f.

⁵ KTB IV: 2, s. 1463, SCHULTZ, s. 46 f.

att den blev känd för Dönitz först genom telegrammet från Bormann nära två dygn senare.^{5a} Den gemensamma postdateringen bevisar de båda källornas beroendeförhållande till varandra. Men varför förtiger de, att Bormanns telegram den 30 april innehöll en för Dönitz nära två dygn gammal nyhet?

Här får man nöja sig med hypotetiska förklaringar. Är orsaken kanske att de vill slippa från att förklara, varför Dönitz dröjde med att ta personlig kontakt med Himmler och be om en förklaring rörande dennes påstådda förräderi, ända tills han fick order från Berlin att ingripa? Även om hans ingripande ingalunda fick den form Bormann hade avsett, ligger slutsatsen av dröjsmålet nära till hands, att Dönitz var mer beroende av führerhögkvarterets order än han själv vill medge. Hur som helst har Dönitz och hans adjutant på en punkt kunnat beslås med undertryckande av ett för sammanhanget inte oväsentligt faktum, med en skev framställning av de faktiska förhållandena.

De tre övriga telegram från führerhögkvarteret, som Dönitz tar upp och citerar, gäller alla samma fråga, ledarskiftet i Tredje riket.

Det första telegrammet anlände till Plön den 30 april klockan 18.35.⁶ Det hade denna lydelse:

^{5a} LÜDDE-NEURATH framhåller för övrigt (s. 42), att telegrammet uppenbarligen hade uppsatts i führerhögkvarteret redan den 29 april och att det således av obekant anledning hade blivit fördröjt. Sin iakttagelse grundar han med säkerhet på att en otryckt avskrift av telegrammet i Akten der Seekriegsleitung – omnämnd i WALTER BAUM, *Der Zusammenbruch der obersten deutschen militärischen Führung* 1945, *Wehrwissensch. Rundschau* 1960, s. 251 m. not 61 – bär denna datering. I sammanhanget kan noteras, att ett telegram med liknande innehåll hade anlät till fältmarskalk Keitel den 29 april klockan 19.31 (KTB IV: 2, s. 1466, SCHULTZ, s. 50 f.).

⁶ Enligt DÖNITZ, s. 441, 444, anlände telegrammet omkring klockan 18.15. Den exakta tidsättningen ger *Die Niederlage*, s. 419, KTB IV: 2, s. 1468, SCHULTZ, s. 58, och LÜDDE-NEURATH, s. 45 och 136 (Anlage 4); den sistnämndes avvikande uppgift på s. 48 – klockan 18.55 – är uppenbarligen ett rent tryckfel. Enligt *Die Niederlage* hade telegrammet utfärdats av führerhögkvarteret klockan 18.07. Också Lüdde-Neurath meddelar tidpunkten för utfärdandet, men även därvidlag skiljer sig hans uppgifter något från varandra (s. 46: 18.15, s. 136: 18.07).

»F R R Großadmiral Dönitz:

Anstelle des bisherigen Reichsmarschalls Göring setzte der Führer Sie, Herr Großadmiral, als seinen Nachfolger ein. Schriftliche Vollmacht unterwegs. Ab sofort sollen Sie sämtliche Maßnahmen verfügen, die sich aus der gegenwärtigen Lage ergeben. Bormann.»⁷

I sin kommentar till detta telegram framhåller Dönitz först och främst sin totala överraskning inför utnämningen. Varken Hitler själv eller någon annan hade någonsin antytt för honom, att han kunde komma i fråga som efterträdare till Führern, förklarar han, och han passar i sammanhanget på att nämna, att han efter den 20 juli 1944 inte hade samtalat med Hitler annat än i en större krets. Han säger sig också betvivla, att överhuvudtaget någon bland de ledande kan ha räknat med möjligheten, att han skulle bli utsedd; själv hade han aldrig kommit på en sådan tanke, förklarar han, samtidigt som han tar tillfället i akt att betona, att hans levnadsbana dittills hade haft en rent militär karaktär.⁸

Dönitz går sedan in på frågan om vilken anledningen kan ha varit till att det blev han som utvaldes. Han anknyter därvid på nytt till att han var militär och inte politiker och säger sig ända till på vintern 1945/46 ha trott, att Hitler genom att utse en »soldat» ville göra vägen fri för ett avslutande av kriget. Orsaken till att

⁷ Här återgivet efter Die Niederlage, s. 419. Telegrammet återges också i KTB IV: 2, s. 1468, samt av SCHULTZ, s. 58, DÖNITZ, s. 441, och LÜDDE-NEURATH, s. 45 och 136 (Anlage 4).

⁸ DÖNITZ, s. 441. Se även IMT XIII, s. 305 f. Enligt en uppgift av TREVOR-ROPER (s. 135) utan källhänvisning skall Hitler redan i mars 1945 vid en diskussion med sina sekreterare (secretaries) ha vidgått, att han misslyckats helt i efterträdarfrågan. Därvid skall han ha förklarat, att både Göring och Himmler var otänkbara. Han visste dock inte vilken annan han skulle utse, och följden blev att frågan lämnades öppen.

TREVOR-ROPER uppger emellertid också (s. 201 f.), att enligt Schwerin von Krosigk denne och två av Dönitz' medarbetare diskuterat efterträdarfrågan den 28 april 1945 och därvid enats om att Himmler var den ende tänkbare, och att enligt samme sagesman såväl Speer som andra så sent som den 30 april kom till samma resultat under sina diskussioner i ämnet. Om von Krosigks överraskning, då han fick reda på utnämningen av Dönitz, se TREVOR-ROPER, s. 236.

han senare övergav denna åsikt var, säger han, att han i Nürnberg fick veta det fullständiga innehållet i Hitlers testamente, där denne manar till fortsatt kamp. Något försök att ersätta den sålunda övergivna förklaringen till Hitlers val med en ny gör Dönitz dock inte i sina memoarer.

Däremot kommer han med en uppgift om vem det kan ha varit, som genomdrev hans utnämning. Också denna uppgift säger han sig ha fått i rannsakningsfängelset i Nürnberg vintern 1945/46. En av hans medfångar, Speer, skall nämligen då ha berättat för honom, att han under sitt sista besök i führerhögkvarteret i Berlin den 23 och 24 april 1945 råkade vara tillstädes, då Hitler överlade om avfattningen av sitt testamente. Därvid sade sig Speer ha föreslagit Führern att utse storamiralen till sin efterträdare, varvid Hitler skall ha blivit mycket tankfull. På grundval av Speers berättelse säger sig Dönitz hålla det för möjligt, att det var denne, som hade gett Hitler den första impulsen till sitt slutliga val av efterträdare. Dönitz noterar dock att Speer, som var närvarande då utnämningstelegrammet överlämnades till honom i Plön, då inte sade något om sitt samtal med Führern.⁹

Om Dönitz alltså i sina memoarer till sist lämnar frågan öppen om vilka skäl – framlagda av Speer eller av någon annan – som kan ha föranlett Hitler att välja honom till sin efterträdare, betyder detta likväl inte, att man saknar offentliga uttalanden därom av honom. Redan tolv år innan memoarerna publicerades, 1946 vid Nürnbergrättegången, gav han tillkänna sin åsikt i frågan. Den ryske åklagaren hade frågat honom om hans mening härom, och Dönitz förklarade då först, att han ansåg valet av honom ha berott på att han var den äldste chefen för en självständig del av de väpnade styrkorna, sedan riksmarskalken – Göring – hade berövats både ställningen som Hitlers efterträdare eller ställföreträdare och posten som chef för flygvapnet.¹⁰ Sedan åklagaren hävdade, att utnämningen i stället hade

⁹ DÖNITZ, s. 442.

¹⁰ IMT XIII, s. 395.

dikterats av att Hitler ansåg storamiralen som en fanatisk anhängare av de nazistiska idéerna, återkom Dönitz visserligen med samma synpunkter som i sitt första svar men gjorde därutöver medgivandet, att det faktum, att Führern hyste förtroende för honom, också kunde ha haft betydelse.¹¹

Man frågar sig nu, vilken orsaken kan ha varit till att Dönitz i memoarerna utelämnar de båda förklaringar till sin upphöjelse, som han avgav i Nürnberg.

Vad den senare beträffar, ligger det helt i linje med den allmänna tendensen i Dönitz' memoarer att inte i oträngt mål betona, att Führern hade hyst förtroende för honom. Den förra förklaringen åter har Dönitz väl vid närmare eftertanke funnit alltför krystad för att ha någon utsikt att vinna tilltro; att Hitler i denna storpolitiska och för hans eget eftermäle så viktiga utnämningsfråga skulle gått efter en rent formell anciennitetsprincip är ju orimligt att tänka sig.

Lüdde-Neuraths kommentar till utnämningstelegrammet inleds med konstaterandet, att det stod klart för Dönitz och hans närmaste omgivning, att överlåtelsen av kommandot betydde antingen att Hitler redan var död eller snart skulle vara det. Han uppehåller sig därefter vid frågan om hur telegrammets äkthet bedömdes i Plön och fastslår, att radioförbindelsen mellan Dönitz' högkvarter och führerbunkern i Berlin var ordnad på ett sådant sätt, att inga tvivel behövde hysas om äktheten av varken detta eller övriga telegram från Berlin. Därefter noterar han, att telegrammet trots sitt innehåll var avsänt från rikshuvudstaden flera timmar efter Hitlers död. Om orsaken till »förseningen» säger han sig dock inte kunna döma. I det följande redogör han för Dönitz' dåvarande åsikt om skälet till att han blev utsedd; inte oväntat nämner han detsamma som återkommer i Dönitz' egna memoarer, alltså att Hitler ville möjliggöra kapitulation genom att själv avträda från skådebanan och låta en politiskt obelastad militär inta sin plats.¹² I ett tidigare

¹¹ IMT XIII, s. 402 f.

¹² LÜDDE-NEURATH, s. 45 f., 100.

sammanhang framhåller också Lüdde-Neurath Hitlers förtroende för storamiralen, men han betonar samtidigt, att några slutsatser därav rörande eventuellt efterträdarskap för Dönitz inte kunde dras, varken av denne själv eller någon annan.¹³

Innan Lüdde-Neurath omnämner utnämningstelegrammet, berör han också frågan om Speers eventuella inflytande på Hitlers beslut. Han konstaterar därvid att det inte låter sig bedömas, i vad mån Führern tagit intryck av rustningsministerns förslag vid dennes sista besök i Berlin.¹⁴

Trevor-Roper är den ende utom Dönitz själv och Lüdde-Neurath, som kommenterar det första telegrammet i efterträdarfrågan. Han betonar den fullständiga överraskning det väckte i plönhögkvarteret, liksom Dönitz' motvilja och irritation inför utnämningen, men han intresserar sig i övrigt främst för problemet, varför inte Hitlers död är omnämnd i telegrammet. Hans teori är, att Bormann så vitt möjligt ville säkra sitt eget inflytande också under den nya regimen genom att personligen i Plön överbringa nyheten om Führerns bortgång till hans efterträdare. Hade denne underrättats telegrafiskt på förhand, fanns det ju risk att andra, antibormannska inflytelser skulle hinna göra sig gällande hos den nye statschefen.¹⁵

Trevor-Roper yttrar sig också om orsaken till valet av Dönitz. Han understryker, att denne visserligen var nazist men inte politiker utan sjömilitär, och att han i avsaknad av politisk erfarenhet kunde väntas behöva en dugande nazistisk rådgivare vid sin sida. Vi vet inte, säger han, vilket råd Bormann gav i

¹³ LÜDDE-NEURATH, s. 38 f.

¹⁴ LÜDDE-NEURATH, s. 44; han daterar för övrigt felaktigt besöket till den 25 april. Den korrekta dateringen – 23–24 april – ger TREVOR-ROPER, som (s. 173 ff.) utförligt redogör för besökets förlopp.

¹⁵ TREVOR-ROPER, s. 236 ff.; se även s. 251. Trevor-Roper redogör också för ett försök av rikskanslibunkerns invånare natten till den 1 maj att inleda kapitulationsförhandlingar med den ryska belägringsarméns befälhavare. Han antyder därvid möjligheten av ett samband mellan detta försök och fördröjningen av meddelandet till Dönitz om Hitlers död. (S. 237 ff.; jfr också s. 31 f.)

fråga om successionen, om han konsulterades av Hitler, men man behöver inte tvivla på att Dönitz' utnämning var välkommen för honom.¹⁶ Någon antydning om Speers roll i sammanhanget gör Trevor-Roper däremot inte.¹⁷

I sina kommentarer till utnämningstelegrammet har Dönitz som framgått inte gjort sig skyldig till någon påvisbar förvrängning av fakta, ej heller till något utelämnande av väsentliga sådana. Däremot har han tagit tillfället i akt att understryka sin egenskap av militär och ej politiker liksom att framhålla, att hans kontakter med Hitler under den närmast föregående tiden hade varit sporadiska och aldrig innefattat diskussioner om hans eventuella efterträderskap till Führern. Också hans antagande om Speers roll som impulsgivare åt Hitler i utnämningsfrågan passar väl in i hans allmänna strävan att belägga en skillnad i inställning mellan sig och hitlerkretsen i frågan, om striden borde fortsättas till det yttersta eller ej. Speer har nämligen under Hitlers sista tid bevisligen motarbetat försöken från führerhögkvarteret att genomdriva tillämpningen av den brända jordens taktik på tyskt område.¹⁸

Nästa telegram från Bormann i Berlin var utfärdat den 1 maj klockan 07.40 och mottogs i Plön samma dag klockan 10.53.¹⁹ Det innehöll följande:

¹⁶ TREVOR-ROPER, s. 215.

¹⁷ Snarast synes TREVOR-ROPER (s. 211) vilja göra gällande, att Hitler utsåg Dönitz genom utslutningsmetoden: politikerna svek, armén svek, SS svek, och då återstod närmast flottans främste representant. BAUM, som också uttalar sig om orsakerna till valet av Dönitz, sammanfattar däremot sin åsikt sålunda: »Er war oder gab sich also derart, daß Hitler sich von ihm nicht ‚verraten‘ fühlte und von ihm die testamentarisch befohlene rücksichtslose Fortsetzung des Krieges erwartete» (Wehrwissensch. Rundschau 1960, s. 253).

¹⁸ KTB IV: 2, s. 1581 ff., Die Niederlage, s. 408 ff., LÜDDE-NEURATH, s. 53 f., TREVOR-ROPER, s. 122 ff., 153 ff.

¹⁹ Die Niederlage, s. 420, och LÜDDE-NEURATH, s. 46 och 136 (Anlage 4), anger den exakta ankomsttiden, medan DÖNITZ, s. 444, daterar telegrammet »Am 1. Mai morgens».

»F R R Großadmiral Dönitz. (Chefsache!)

Testament in Kraft. Ich werde so schnell als möglich zu Ihnen kommen. Bis dahin, meines Erachtens, Veröffentlichung zurückstellen. Bormann.»²⁰

De tre orden »Testament in Kraft» förändrade på ett avgörande sätt Dönitz' position. Sedda i sitt sammanhang med det närmast föregående telegrammet kunde de tolkas på endast ett sätt: Hitler var död.²¹ Det betydde att storamiralen nu var statschef.

Vad beträffar den lämpliga tidpunkten för offentliggörandet av Führerns död och storamiralens maktövertagande är Dönitz i memoarerna mycket angelägen att betona, att han ingalunda delade Bormanns i telegrammet uttalade uppfattning. Han förklarar sig tvärtom ha hyst åsikten, att tyska folket och tyska krigsmakten utan dröjsmål måste underrättas, och inte bara om ledarskiftet utan också om den nya statsledningens politiska avsikter. Ur dylika överväganden uppkom, påstår han, offentliggörandet av det inträffade över hamburgradion samma dags kväll.²²

Också i sina kommentarer till detta telegram ansluter sig Dönitz nära till de synpunkter Lüdde-Neurath anlägger.²³ Inga av de övriga källorna diskuterar telegrammet. Trots detta är det möjligt att kontrollera, om Dönitz' påstående om sin självständighet gentemot Bormanns önskemål i fråga om offentliggörandet av de viktiga underrättelserna från Berlin är riktigt. Det kan ske genom att man drar in det sista av telegrammen från führerhögkvarteret i resonemanget.

²⁰ Här återgivet efter Die Niederlage, s. 420. Telegrammet återges också i KTB IV: 2, s. 1469, samt av SCHULTZ, s. 60, DÖNITZ, s. 444, och LÜDDE-NEURATH, s. 47 och 136 (Anlage 4).

²¹ Enligt SCHULTZ (s. 60) lät Dönitz med anledning av 10.53-telegrammets innehåll omedelbart krigsdomare hålla vittnesförhör med bl.a. radiotelegrafisterna. Dessa förhör skall, så långt möjligt var, ha bekräftat, att Hitler verkligen var död.

²² DÖNITZ, s. 444 f.

²³ LÜDDE-NEURATH, s. 47.

Klockan 15.18 den 1 maj mottog man i Plön ett telegram, som hade utfärdats från führerhögkvarteret klockan 14.46 samma dag. Telegrammet löd:

»F R R Großadmiral Dönitz
(Chefsache! Nur durch Offizier!)

Führer gestern 15.30 verschieden. Testament vom 29.4. überträgt Ihnen das Amt des Reichspräsidenten, Reichsminister Dr. Goebbels das Amt des Reichskanzlers, Reichsleiter Bormann das Amt des Parteiministers, Reichsminister Seyß-Inquart das Amt des Reichsaußenministers. Das Testament wurde auf Anordnung des Führers an Sie, an Feldmarschall Schörner und zur Sicherstellung für die Öffentlichkeit aus Berlin herausgebracht. Reichsleiter Bormann versucht, noch heute zu Ihnen zu kommen, um Sie über die Lage aufzuklären. Form und Zeitpunkt der Bekanntgabe an Truppe und Öffentlichkeit bleibt Ihnen überlassen. Eingang bestätigen.

Goebbels.»²⁴

Som synes upphäver detta telegram morgontelegrammets uppmaning från Bormann att dröja med att ge offentlighet åt det inträffade. När Dönitz omkring sju timmar senare genom hamburgeradion lät bekantgöra Hitlers död och sin egen utnämning, var detta alltså inte en åtgärd i strid med de senaste önskemålen från Berlin, trots Dönitz' ovannämnda påstående om motsatsen.²⁵

²⁴ Här återgivet efter Die Niederlage, s. 420. Telegrammet återges också i KTB IV: 2, s. 1469, samt av DÖNITZ, s. 452, och LÜDDE-NEURATH, s. 47 f. och 136 (Anlage 4). Uppgiften om tidpunkten för utfärdandet förekommer i Die Niederlage samt hos Dönitz och Lüdde-Neurath. I sitt nürnbergförsvar uppgav Dönitz felaktigt, att han mottog telegrammet den 1 maj *på morgonen* (IMT XIII, s. 306). Die Niederlages utgåva är den enda, som anger endast Goebbels som telegramutfärdare. De övriga tre uppger därjämte Bormanns namn. TREVOR-ROPER påstår (s. 240 not 1), att telegrammet sådant det framlämnades till Dönitz endast var signerat av Goebbels.

²⁵ Förhållandet blir inte så iögonfallande för en läsare av Dönitz' memoarer genom den disposition hans framställning här har fått. Åtta tätttryckta sidor skiljer de båda telegrammen från varandra. Det kan noteras att Dönitz härigenom dispositionsmässigt avviker från Lüdde-Neurath, hos vilken de båda telegrammen återges på samma sida både i den löpande texten (s. 47 f.) och i dokumentbihanget (s. 136).

Också på andra sätt var innehållet i det sista berlintelegrammet uppenbarligen besvärande för Dönitz, när han skulle ge eftervärlden sin syn på tilldragelserna i samband med sitt makt-tillträde. För att närmare belysa hur därmed förhåller sig synes det lämpligt att konfrontera innehållet i alla de tre sistnämnda berlintelegrammen med den nyhetskommuniké, som den 1 maj klockan 22.26 utsändes över hamburgradion och som innehöll det första offentliga meddelandet om Hitlers död och Dönitz' upphöjelse. Kommunikén hade följande lydelse:

»Aus dem Führerhauptquartier wird gemeldet, daß unser Führer Adolf Hitler heute nachmittag in seinem Befehlsstand in der Reichskanzlei, bis zum letzten Atemzug gegen den Bolschewismus kämpfend, für Deutschland gefallen ist. Am 30. April hat der Führer den Großadmiral Dönitz zu seinem Nachfolger ernannt.»²⁶

I Dönitz' memoarer återges inte denna kommuniké. Med hänsyn till dokumentationsvanorna i övrigt i detta arbete måste förhållandet betecknas som anmärkningsvärt. Förklaringen är dock lätt att finna. Dönitz var den ytterst ansvarige för kommunikéns innehåll, och den rymmer trots sin korthet inte mindre än tre direkt felaktiga påståenden. Hitler stupade inte, »kämpande mot bolsjevismen till sista andetaget», utan han begick självmord inne i rikskansliets bunker genom att skjuta sig genom munnen. Händelsen inträffade inte på eftermiddagen den 1 maj utan den 30 april klockan 15.30, alltså ett helt dygn tidigare. Utnämningen av storamiralen till sin efterträdare hade Hitler inte gjort den 30 april utan klockan 4 på morgonen den 29, då han undertecknade sitt politiska testamente.²⁷

Under förutsättning att den för kommunikén ansvarige inte har känt till innehållet i det sista av berlintelegrammen, kan han dock inte beslås med att ha lämnat medvetet falska uppgifter i

²⁶ IMT XXXV, s. 116 (Doc. 444-D), SCHULTZ, s. 61, LÜDDE-NEURATH, s. 137 (Anlage 5). Stavning enligt Schultz' och Lüdde-Neuraths utgåvor, tidsättning enligt IMT-utgåvan.

²⁷ KTB IV: 2, s. 1669, Die Niederlage, s. 417.

mer än ett av de tre fallen, om tidpunkten för Hitlers död. Att den hade inträffat före det i kommunikén uppgivna klockslaget stod ju klart redan på grundval av det näst sista telegrammet, det som anlände till Plön den 1 maj på förmiddagen. I fråga om Dönitz' efterträdarutnämning ter sig däremot den 30 april som den mest naturliga dateringen, eftersom utnämningstelegrammet var avsänt från Berlin denna dags eftermiddag. Då det gäller Führerns dödssätt slutligen, ger det andra telegrammets »Testament in Kraft» ingen som helst ledning.

Helt annorlunda ställer sig saken, om vederbörande har kunnat bygga också på eftermiddagstelegrammets underrättelser vid sammanställningen av nyhetskommunikén. I detta utsägs ju för det första direkt, att det var den 29 april, som Hitler hade utsett storamiralen till sin efterträdare. Men dessutom ger dess formulering av meddelandet om Hitlers död något mera ledning beträffande dödssättet än förmiddagstelegrammets intetsägande »Testament in Kraft». Valet av verbet »verschieden» – hädangången, avliden – i stället för det vid en död i öppen strid med fienden naturliga »gefallen», vilket som framgått används i nyhetskommunikén, borde rimligen ha tagits som en antydning om att Führern *inte* hade stupat, till sista andetaget kämpande mot de anfallande ryssarna.²⁸

Det är emellertid inte endast kommunikén om ledarskiftet, som Dönitz underlåter att återge i memoarerna. Inte heller de båda appeller, som han själv i hamburgradion riktade till tyska folket och tyska krigsmakten omedelbart efter det att kommunikén hade upplästs, citeras i sin helhet. Endast de avsnitt delges läsaren, som berör Dönitz' närmaste politiska planer, medan båda anförandenas inledande avsnitt, som handlar om den döde Adolf Hitler, är utelämnade.²⁹ Dessa partier hade följande ordalydelse, först ur appellen till tyska folket:

²⁸ Denna slutsats av ordvalet drar också KEITEL, s. 372.

²⁹ DÖNITZ, s. 445 f.

»Unser Führer, Adolf Hitler, ist gefallen. In tiefster Trauer und Ehrfurcht verneigt sich das deutsche Volk. Frühzeitig hatte er die furchtbare Gefahr des Bolschewismus erkannt und diesem Ringen sein Dasein geweiht. Am Ende dieses seines Kampfes und seines unbeirraren, geraden Lebensweges steht sein Heldentod in der Hauptstadt des deutschen Reiches. Sein Leben war ein einziger Dienst für Deutschland. Sein Einsatz im Kampf gegen die bolschewistische Sturmflut galt darüber hinaus Europa und der gesamten Kulturwelt.»³⁰

Och ur dagordern till krigsmakten:

»Der Führer ist gefallen. Getreu seiner großen Idee, die Völker Europas vor dem Bolschewismus zu bewahren, hat er sein Leben eingesetzt und den Heldentod gefunden. Mit ihm ist einer der größten Helden deutscher Geschichte dahingegangen. In stolzer Ehrfurcht und Trauer senken wir vor ihm die Fahnen.»³¹

Det är inte svårt att förstå, varför Dönitz har avstått från att återge dessa båda Hitlernekrologer i sina memoarer. De är båda utformade helt i den döde Führerns egen anda. Hyllningsorden kunde knappast ha gjorts starkare. Dönitz är i sitt radioframträdande på kvällen den 1 maj 1945 uppenbarligen ute efter att skapa en hjältegloria kring sin företrädares gestalt; man fäster sig vid att ordet »Heldentod» ingår i båda anförandena och att Hitler i dagordern till krigsmakten direkt apostroferas som en av den tyska historiens största hjältar. Men häri ligger otvivelaktigt också förklaringen dold till uppgiften i kommunikén om att Hitler hade stupat i kampen om Berlin. Den är förutsättningen för hjälteglorian.

Dönitz ger emellertid i memoarerna en helt annan förklaring. Utifrån den kännedom han trodde sig ha om Hitlers karaktär

³⁰ IMT XXXV, s. 116 f. (Doc. 444-D), SCHULTZ, s. 61, LÜDDE-NEURATH, s. 138 (Anlage 6). Stavning enligt Schultz' och Lüdde-Neuraths utgåvor.

³¹ IMT XXXV, s. 117 (Doc. 444-D), SCHULTZ, s. 62. Stavning enligt Schultz' utgåva.

höll han ett självmord för otänkbart, förklarar han, och då återstod endast alternativet, att Führern hade stupat i kampen mot ryssarna.³²

De båda övriga uppgifterna i radiokommunikén, som med hänsyn till Dönitz' kännedom om det sista berlintelegrammets innehåll måste betecknas som direkt falska, kommenteras ej i memoarerna. Huvudanledningen till de medvetna avvikelserna från sanningen på dessa punkter ligger dock i öppen dag. Om de korrekta tidsuppgifterna rörande Hitlers död och Dönitz' utnämning hade delgetts den tyska allmänheten på kvällen den 1 maj, skulle detta givetvis ha utlöst undran över dröjsmålet med offentliggörandet. Förtroendet för den nya statsledningen kunde på så sätt ha blivit undergrävt redan från början. Postdateringen var en politisk nödvändighet, och den framtvingades av förseningar i nyhetsförmedlingen från Berlin, alltså av omständigheter, som hade legat utanför Dönitz' kontroll. Likväl har han i sina memoarer tydligen velat undvika att i onödan erkänna, att han låtit sprida falska uppgifter.

Man frågar sig emellertid då; varför bryr sig Dönitz om att alls ta med det sista av berlintelegrammen i memoarerna?

Telegrammets meddelande, att Hitler genom sitt testamente redan hade bundit Dönitz vid vissa medarbetare i riksstyrelsen, stred klart mot uppmaningen till storamiralen i utnämningstelegrammet från föregående kväll att vidta alla de åtgärder situationen krävde. Detta faktum dominerar helt hans kommentar. Han betonar sin absoluta beslutsamhet att inte låta anvisningarna i det sista telegrammet bestämma sin regeringsbildning på minsta sätt. De stod i motsättning till åtgärder, som han redan hade vidtagit, framhåller han, och likaså till de personval, som han bedömde som nödvändiga för att kunna bringa kriget till en avslutning. Och han nämner, vilken rent praktisk åtgärd han vidtog för att inte bli hindrad i sin politik av telegrammets

³² DÖNITZ, s. 445.

existens; han befallde sin adjutant – Lüdde-Neurath – att ta det i säkert förvar och förhindra varje bekantgörande av dess innehåll. Men Dönitz nöjer sig inte med dessa konstateranden för att markera sitt avståndstagande från de ledande nazistpolitikerna. Han tillägger, att han också gav order om att Goebbels och Bormann skulle fängslas, om de uppenbarade sig i hans högkvarter.³³

Dönitz' återgivande av 15.18-telegrammet i sina memoarer blir härmed fullt förklarligt. Det har en viktig funktion att fylla i hans argumentation. Det får bidra till att belysa den självständighet han hävdar, att han har visat gentemot führerhögkvarteret vid den aktuella tidpunkten.

Också Lüdde-Neurath understryker motsättningen mellan det sista berlintelegrammet och utnämningstelegrammet, då det gällde Dönitz' handlingsfrihet vid regeringsbildningen, liksom dennes beslutsamhet att inte låta sig bindas av det sista telegrammets förelägganden härvidlag. Han ger dock ett par upplysningar, som inte återkommer hos Dönitz. Sålunda påstår han, att denne tvivlade på att Hitler själv stod bakom innehållet i telegrammet och höll det för inte uteslutet, att det var ett led i en självständig kombination av Goebbels och Bormann. Hans misstankar skall ha närts, utom av innehållet i telegrammet, också av den långa tidsintervallen mellan Hitlers död och telegrammets utfärdande. Vidare omtalar Lüdde-Neurath, att Dönitz den 2 maj diskuterade telegrammet med Keitel och Schwerin von Krosigk, vilka båda förklarade sig dela hans bedömning.³⁴ Slutligen uppger han att Schwerin-Krosigk vid accepterandet av kallelsen till utrikesministerposten³⁵ i gengäld krävde, att Goebbels och Bormann omedelbart skulle fängslas, om

³³ DÖNITZ, s. 452 f. Se även IMT XIII, s. 306.

³⁴ LÜDDE-NEURATH stöder sig här uppenbarligen på Dönitz' krigsdagbok (Die Niederlage, s. 421 f.). I KEITELS minnesanteckningar bekräftas uppgiften för hans del (s. 372).

³⁵ Se nedan s. 336 ff.

de mot förmodan skulle dyka upp, och att Dönitz gick med på detta krav.³⁶

Den sistnämnda uppgiften är av speciellt intresse. Den avviker som synes från Dönitz' egen framställning, som ju är ägnad att framkalla intrycket, att det var på eget och inte på Schwerin-Krosigks initiativ, som han beordrade, att de båda nazistledarna skulle fångas.

Undersökningen av den framställning Dönitz har gett kring de tre berlintelegrammen med anknytning till sin efterträdarutnämning och om hamburgradions offentliggörande av ledarskiftet i Tredje riket har alltså lett fram till att en klar tendens har kunnat blottläggas. Denna tendens är inriktad på att leda bort uppmärksamheten från de mer eller mindre medvetet falska uppgifter i radioutsändningen, som han bar ansvaret för, och den syftar ytterst till att markera en mindre positiv inställning och hållning från Dönitz' sida till Hitler och hans närmaste män i Berlin, än vad källorna i övrigt indicerar.³⁷

Närmast skall nu undersökas Dönitz' attityd till de politiker och militärer, som han kom i direkt beröring med under de båda i första hand aktuella dagarna, den 30 april och den 1 maj. Början göres med relationerna Dönitz–Himmler.

³⁶ LÜDDE-NEURATH, s. 48 f.

³⁷ TREVOR-ROPER gör gällande, att Dönitz den 30 april erhöi två telegram från Berlin utöver dem som han själv och övriga källor omnämner.

Det första telegrammet skulle ha utfärdats av Bormann redan klockan 03.15, men ej sänts via den förbindelse, som marinens radiosignalister upprätthöll mellan Berlin och Plön, utan i stället via Mecklenburgs gauleiter. Enligt den av TREVOR-ROPER (s. 228 f.) i engelsk översättning traderade texten angriper han däri Keitel för att ingen undsättning kommer till Berlins försvarare, insinuerar att fältmarskalken förvanskar rapporterna till führerhögkvarteret och befäller Dönitz att skoningslöst ingripa mot alla förrädare. I ett post scriptum förklaras, att Hitler lever och leder försvaret av Berlin. Ordern att ingripa mot alla förrädare erinrar om motsvarande befallning i det ovan (s. 304) återgivna telegrammet om Himmlers förräderi.

Det andra av telegrammen citeras inte av TREVOR-ROPER, utan det endast omnämnes (s. 221). Det skall ha avsänts inte från führerhögkvarteret utan från en utkant av rikshuvudstaden och inte av Bormann utan av major Johannmeier, en

Dönitz hade på förmiddagen den 30 april som nämnts fått ett telegram från Bormann om att Himmler ryktades stå i förhandlingskontakt med fienden, något som ju i själva verket inte var en nyhet för storamiralen. Telegrammet föranledde honom likväl att avtala ett möte med SS-ledaren samma dag i Lübeck.¹

I memoarerna framhåller Dönitz, att hans omgivning visade stor oro för hans personliga säkerhet inför hans avresa till sammanträffandet med Himmler. Hans skildring av själva överläggningarna är emellertid kortfattad. Vid middagstiden avreste han från Plön, och han var tillbaka där omkring klockan 18; det är de tidsuppgifter han ger. I poliskasernen i Lübeck, där mötet ägde rum, var vid storamiralens ankomst en mängd högre SS-officerare samlade, men det dröjde innan Himmler själv visade sig. Han tycktes redan känna sig som statsöverhuvud, kommenterar Dönitz. På storamiralens fråga, om påståendet var sant, att Himmler hade tagit kontakt med fienden genom greve Bernadotte, gav denne ett nekande svar; Dönitz tillägger, att han strax efter kapitulationen fick reda på att Himmler därvid hade ljugit för honom.² För övrigt visade sig SS-ledaren införstådd med att man inte genom oenighet fick skapa ytterligare

av de tre kurirer, som hade sänts iväg från rikskanslibunkern med original-exemplaren av Hitlers testamente. Telegrammet skall ha innehållit en begäran om att ett flygplan skulle sändas att hämta de tre kurirerna. Enligt vad TREVOR-ROPER uppger (s. 22, 247 f.), skall också ett plan ha gjort ett, visserligen misslyckat, försök att hämta dem på natten mellan den 1 och 2 maj. Planets förare uppges sedan ha återvänt till Dönitz' högkvarter och rapporterat, att uppdraget inte kunnat utföras. Någon uppgift om vare sig telegrammets ankomst eller den misslyckade flygningen förekommer dock ej hos DÖNITZ eller LÜDDE-NEURATH. Däremot kan möjligen Trevor-Ropers uppgifter anses vinna stöd i ett påstående av KEITEL (s. 371), att Dönitz vid hans ankomst till dennes högkvarter hade visat honom ett telegram från Bormann med besked om efterträdarutnämningen och om att Hitlers testamente var på väg till honom per flyg med en officer.

¹ Se ovan s. 304 f.

² Enligt LÜDDE-NEURATH (s. 96) uppenbarades detta redan den 3 maj för Dönitz. Medgivandet skall då ha gjorts av Himmler själv.

kaos, förklarar Dönitz, som tillägger, att man skildes från varandra under fredliga former.³

Man kan i Dönitz' skildring tydligt märka, hur han betonar existensen av en latent motsättning mellan sig och Himmler. Hans omgivning fruktar för att denne skall förgripa sig på hans person. Himmler låter Dönitz vänta. Det stora uppståndet av SS-officerare vid storamiralens ankomst till platsen för mötet kan uppfattas som en styrkedemonstration eller som ett direkt hot. Det är nödvändigt att särskilt betona, att man skildes fredligt.

Det har sitt stora intresse att notera, att just dessa inslag saknas i Lüdde-Neuraths redogörelse för mötet, som i övrigt ganska nära stämmer överens med Dönitz' egen.⁴ Överensstämmelserna är i detta fall särskilt litet ägnade att förvåna, eftersom adjutan-ten enligt vad han själv uppger var närvarande endast under delar av det långa samtalet mellan sin chef och SS-ledaren och därför bygger sin skildring huvudsakligen på vad storamiralen efteråt meddelade honom.⁵ Både Himmlers förnekande av sina

³ DÖNITZ, s. 440 f.

⁴ LÜDDE-NEURATH yttrar sig i annat sammanhang (s. 93 f.) om den allmänna karaktären av relationerna mellan Dönitz och Himmler. Han framställer dem som korrekta men aldrig särskilt intima.

⁵ LÜDDE-NEURATH, s. 43. Likheter och skillnader framgår tydligt av nedanstående parallelltryck:

LÜDDE-NEURATH

... Man traf sich gegen 15.00 Uhr in der Polizeikaserne Lübeck. Dönitz legte Himmler den Funkspruch vor und bat ihn um eine Erklärung. Die sich entwickelnde längere Unterredung habe ich nur bruchstückweise selbst miterlebt, weil ich mit der Beantwortung des Fernschreibens von Gauleiter Kaufmann beauftragt war. In dieser Unterhaltung, so unterrichtete mich anschließend der Großadmiral, tritt Himmler jede Verbindungsaufnahme zum Feinde ab (s.a. Kap. 12). Er er-

DÖNITZ

... Gegen Mittag, als ich abfahren wollte, erschienen der Chef der Seekriegsleitung, Admiral Meisel, und der Gauleiter Wegener bei mir und drückten ihre Sorge um die Sicherheit meiner Person aus, wenn ich zu Himmler führe. Ich suchte sie zu beruhigen.

Meisel erklärte mir bei dieser Gelegenheit, es ginge auch nicht mehr, daß ich lediglich von meinem Schäferhund bewacht würde. Er bat um Erlaubnis, wenigstens den Korvettenkapitän Cremer mit seinen U-Bootsoldaten

kontakter med fienden och hans bekännelse till enigheten inför de förestående provningarna finns med. Vad Lüdde-Neurath meddelar utöver Dönitz är att mötet ägde rum omkring klockan 15 och att överläggningarna inleddes med att Dönitz visade Himmler telegrammet från Bormann.⁶

Större utrymme ägnar både Dönitz och Lüdde-Neurath åt nästa möte mellan den förre och SS-ledaren, vilket ägde rum i Plön natten mellan den 30 april och den 1 maj, mindre än ett halvt dygn efter deras sammanträffande i Lübeck. Orsaken till att de träffades på nytt så snart var naturligtvis utnämningstelegrammets ankomst till storamiralens högkvarter klockan 18.35 den 30 april. Därmed hade ju ett helt nytt läge inträtt. Inte minst berördes deras inbördes relationer. Dönitz framhåller också, att just Himmlers hållning var den faktor, som han i första hand måste lära känna i den nya situationen. Han hänvisar därvid till att å ena sidan överläggningarna med riksledaren i Lübeck tydligt hade visat honom, att denne räknade med posten som statschef efter Hitler, å andra sidan ett sam-

klärte die Feindrundfunkmeldung für frei erfunden und bekannte sich zu der Auffassung des Großadmirals, daß, welche Entwicklung auch eintrete, Einigkeit oberstes Gebot der Stunde sei.

zu meinem Schutz nach Plön kommen zu lassen. Ich erklärte mich einverstanden.

In der Polizeikaserne in Lübeck waren anscheinend alle erreichbaren hohen SS-Führer versammelt. Himmler ließ mich warten. Er schien sich bereits als Staatsoberhaupt zu fühlen. Ich fragte ihn, ob die Nachricht zuträfe, daß er über den Grafen Bernadotte Verbindung zu den Alliierten gesucht habe. Er erklärte, diese Behauptung sei unwahr. Er sei im übrigen ebenfalls der Ansicht, daß jetzt am Ende des Krieges durch Uneinigkeit keinesfalls zusätzliches Chaos entstehen dürfe. Wir schieden friedlich.

⁶ LÜDDE-NEURATH, s. 43. I en till sitt arbete fogad kronologisk översikt (s. 7) anger han dock i stället mötets början till klockan 14.

arbete mellan honom själv och Himmler var uteslutet på grund av dennes politiska belastning och den politik han för egen del ämnade föra som Hitlers efterträdare.⁷

Dönitz börjar sin redogörelse för det nattliga mötet med att skildra, hur Himmler anlände till plönhögkvarteret ungefär vid midnatt, åtföljd av sex beväpnade SS-officerare. Medan Lüdde-Neurath tog sig an eskorten, begav sig de båda huvudpersonerna in i Dönitz' rum och slog sig ner, Himmler på en erbjuden stol och hans värd vid skrivbordet, på vilket han hade en osäkrad pistol liggande redo under några papper. Han hade aldrig förut gjort så i hela sitt liv, framhåller han, men han visste inte, vad sammanträffandet kunde föra med sig.

Dönitz räckte sin gäst telegrammet med utnämningen: »Bitte lesen Sie!» Himmler följde uppmaningen. Hans ansikte uttryckte vid läsningen stor förvåning, rentav bestörtning. En förhoppning krossades inom honom, det syntes. Han blev mycket blek, steg upp, bugade sig och sade: »Lassen Sie mich in Ihrem Staat der zweite Mann sein.» Dönitz förklarade, att något sådant inte kunde komma i fråga. Han hade ingen användning för SS-ledaren. Med detta besked lämnade Himmler plönhögkvarteret omkring klockan 1 på natten. Uppgåelsen hade kunnat äga rum utan våldshandlingar.⁸

Liksom i skildringen av det föregående mötet märker man också här, hur Dönitz markerar en stark spänning mellan sig och Himmler. Det nämns särskilt, att riksledarens eskort är beväpnad, och redogörelsen för sin egen rigorösa försiktighetsåtgärd med den laddade pistolen lyckas Dönitz ge en dramatisk skärpa, som etsar sig in i läsarens minne. Vad själva överlägg-

⁷ DÖNITZ, s. 443. Enligt Dönitz skall Himmler endast mycket motvilligt ha låtit förmå sig att komma till Plön. Han uppges sålunda ha avböjt Lüdde-Neuraths telefonledes framförda begäran, att han skulle inställa sig, och gått med på att komma först sedan Dönitz själv sagt till honom att det var nödvändigt. – Beträffande Himmlers övertygelse om att han var designerad till att efterträda Hitler se även TREVOR-ROPER, s. 200 f.

⁸ DÖNITZ, s. 443 f.

ningarna beträffar, uppehåller han sig helt vid det – visserligen avgörande – moment, då han avvisar Himmlers begäran om att bli tilldelad posten närmast under honom själv.

Redogörelsen i Lüdde-Neuraths memoarer för samma mötes förlopp är utförligare än hos Dönitz. Med undantag av några inledande ord om de säkerhetsåtgärder, som hade vidtagits vid Dönitz' högkvarter inför Himmlers ankomst och om själva mottagandet av SS-ledaren och hans eskort samt en avslutande notis om tidpunkten för gästernas avresa – om denna notis mera nedan – går den enligt författaren tillbaka på en skriftlig uppteckning av Dönitz själv; den omges t.o.m. av citationstecken, och den är skriven i första person singularis. För själva mötet Dönitz-Himmler utgöres alltså det primära källmaterialet i själva verket inte av en dönitzberättelse och en lüdde-neurathberättelse utan av *två dönitzberättelser*, av vilka den Lüdde-Neurath återger uppenbarligen är den ursprungligare. Dönitz har otvivelaktigt haft tillgång till lüdde-neurathversionen vid nedtecknandet av versionen i sina egna memoarer.⁹ A priori måste därför den förra versionens uppgifter ges företräde framför den senares. Vad innehåller då lüdde-neurathversionen av Dönitz' berättelse om mötet?

Försiktighetsmättet med pistolen under papperen på skrivbordet finns med, dock utan de reflexioner, som i dönitzmemoarernas version är knutna till åtgärden. Himmlers reaktion vid läsningen av utnämningstelegrammet återges också på snarlikt sätt. Men därmed upphör likheterna. För det första lämnas i Lüdde-Neuraths version härutöver en redogörelse för huvudpunkterna i det enligt båda källorna timplånga samtal, som följde på mötets dramatiska inledning. Dönitz skall därvid ha utvecklat sina avsikter att åstadkomma en så vitt möjligt avpolitiserad statsledning, medan Himmler skall ha framhållit de stora fördelar Dönitz skulle vinna genom att begagna sig av

⁹ Se ovan s. 292 f. m. not 5.

hans tjänster; till Dönitz' överraskning visade han sig tro, att han hade god resonans i utlandet. Men därjämte anges i denna version tidpunkten för Himmlers avfärd från Plön efter mötet till mellan klockan 2 och 3 på natten.¹⁰ Denna uppgift är ju helt oförenlig med dönitzmemoarernas förutnämnda tidsättning till omkring klockan 1.

Av Dönitz' båda olika tidsangivelser har Lüdde-Neurathversionens redan i det föregående på allmänna grunder getts företräde. Konkret källstöd kan emellertid också åberopas för att den är den riktiga.

Hos Lüdde-Neurath följer omedelbart efter den direkt citerade dönitzberättelsen om själva mötet en uppgift, att Himmler med sin eskort lämnade plönhögkvarteret omkring klockan 2.30.¹¹ Lüdde-Neurath hade under själva överläggningarna mellan Dönitz och Himmler varit värd för riksledarens följeslagare.¹² Säkerligen bevittnade han personligen sällskapet avfärd. Beträffande tidpunkten för denna är han således primärkälla i lika hög grad som Dönitz själv. Lüdde-Neuraths komplettering av dönitzberättelsens tidsangivelse i omedelbar anslutning till densamma blir emellertid meningsfull endast om han ansett sig säker på den exaktare uppgiftens korrekthet. Annars vore det ju bättre att avstå från varje preciseringsförsök. Men en tillräcklig grad av säkerhet kan han i detta fall inte gärna ha känt utan att ha stöd av skriftliga uppteckningar, gjorda i relativt nära samband med själva händelserna. Enligt Lüdde-Neuraths egna uppgifter förde han som tidigare nämnts sådana anteckningar under den aktuella perioden och har åtminstone delvis kunnat bygga sin framställning i memoarerna på dessa.¹³ All sannolikhet talar för att tidsangivelsen för Himmlers avfärd från plönhögkvarteret hör till de uppgifter, som traderats på detta sätt.

¹⁰ LÜDDE-NEURATH, s. 94 f.

¹¹ LÜDDE-NEURATH, s. 95.

¹² DÖNITZ, s. 443, LÜDDE-NEURATH, s. 94.

¹³ Se ovan s. 292.

Slutsatsen av det nu anförda måste bli, att dönitzmemoarer-
nas tidsättning av det aktuella mötet till mellan midnatt och
och klockan 1 måste avvisas till förmån för Dönitz' egen och
Lüdde-Neuraths samstämmiga tidsättning i lüdde-neurathme-
moarerna, som med den sistnämndes precisering innebär, att
det ägt rum ungefär mellan klockan 1.30 och 2.30.

Skillnaden i tidsättningen av mötet är som synes unge-
fär 1 ½ timme. Den kan förefalla obetydlig. Att Dönitz i
sina memoarer utan förklaring frångått sin av Lüdde-Neurath
traderade tidsättning, trots att den var honom tillgänglig i tryck,
kan man därför i förstone vara benägen att uppfatta som ett
rent förbiseende. Går man till annat källmaterial visar det sig
dock, att förklaringen ingalunda kan vara så oskyldig.

Under den 1 maj återger krigsdagboken ett telegram från
Dönitz till Hitler, vilket existens inte berörs med ett ord varken
av Dönitz själv eller Lüdde-Neurath. Telegramtexten är föl-
jande:

»F R R Führerhauptquartier:

Mein Führer, meine Treue zu Ihnen wird unabdingbar sein. Ich
werde daher weiter alle Versuche unternehmen, um Sie in Berlin
zu entsetzen. Wenn das Schicksal mich dennoch zwingt, als der von
Ihnen bestimmte Nachfolger das Deutsche Reich zu führen, werde
ich diesen Krieg so zu Ende führen, wie es der einmalige Helden-
kampf des deutschen Volkes verlangt. Großadmiral Dönitz.»¹⁴

Det är lätt att förstå, varför detta telegram helt utelämnas i
såväl Dönitz' som hans adjutants memoarer.¹⁵ Till anda och in-
nehåll uttrycker det ju en fullständig anslutning till führerhög-
kvarterets paroller om fortsatt strid. Dess existens måste utgöra

¹⁴ Die Niederlage, s. 419. Telegramtexten återges även i KTB IV: 2, s. 1468,
och av SCHULTZ, s. 59 f., samt – i engelsk översättning – av TREVOR-ROPER, s. 237.

¹⁵ Ett indicium på att telegrammet likväl varit i LÜDDE-NEURATHS tankar, då
han skrev sina memoarer, möter på s. 55 i dessa. Där använder han nämligen
inom citationstecken formuleringen »dem einmaligen Heldenkampf des deutschen
Volkes würdigen Form». Jfr telegramtexten ovan.

ett allvarligt hinder, då man som dönitssidans vill driva som huvudtes, att storamiralen åtminstone från den 30 april betraktade fortsatt kamp som berättigad endast som ett medel att rädda så många tyskar som möjligt undan de framryckande ryssarna.

När under förstamajdygnet utfärdades då detta telegram? Tidpunkten finns angiven mycket exakt: klockan 1.22 på natten.¹⁶ En konfrontation av denna tidsangivelse med de divergerande tidsättningarna av mötet Dönitz-Himmler samma natt och på samma ort avslöjar nu ett högst intressant förhållande. Telegrammet har uppenbarligen i verkligheten utfärdats strax innan överläggningarna mellan de båda höga dignitärerna tog sin början, men med dönitzmemoarens ändrade tidsättning av mötet som grund skulle man komma till slutsatsen, att det utfärdats först *efter* sammankomsten. Det kan inte gärna vara en slump, att denna ändring på cirka halvannan timme är *just tillräcklig* för att kasta om ordningsföljden. Dönitzmemoarens antedatering har säkerligen med telegrammets existens att göra.¹⁷ Den visar att det finns ett kausalsammanhang mellan telegrammet och Dönitz' nattliga möte med Himmler och att

¹⁶ Av telegramutgåvan i Die Niederlage (s. 419) framgår, att tidsangivelsen 1.22 avser det klockslag, då telegrammet i Dönitz' högkvarter diariefördes som utgående. En annan tidsangivelse i samma utgåva av telegrammet, »Abgesetzt: 1. Mai 03.27 Uhr», anger uppenbarligen det klockslag, då Dönitz' radiosignalister hade nått kontakt med sina kolleger i führerhögkvarteret och lyckats vidarebefordra telegrammet dit. Tidsintervallen mellan utfärdandet och mottagandet är som synes drygt två timmar mot den ungefärliga halvtimme, som behövdes för överförandet av telegrammen från Berlin av den 30 april klockan 18.07 och den 1 maj klockan 14.46 (se ovan s. 306 m. not 6 och s. 313). Att radiokommunikationerna mellan berlin- och plönhögkvarteren inte fungerade utan störningar under förra hälften av förstamajdygnet framgår av att 7.40-telegrammet från Berlin behövde mer än tre timmar för att nå Dönitz (se ovan s. 311). Hur Dönitz' radioförbindelser med führerhögkvarteret var ordnade vid tiden för regeringstillträdet skildras av LÜDDE-NEURATH, s. 45 f.

¹⁷ Denna slutsats motsäges på intet sätt av att Dönitz inte omnämner telegrammet i memoarerna. Som kan utläsas av s. 326 not 14, var det vid utgivningen av dessa redan i sin helhet återgivet i två allmänt kända tryckta arbeten, TREVOR-ROBERS och SCHULTZ'.

Dönitz inte vill, att arten av detta sammanhang skall uppenbaras.

Vill man här gå vidare och söka klarlägga sammanhanget i fråga, föres man emellertid in på undersökningens huvudproblem, frågan om Dönitz' handlingsprogram i stort. För att inte ramen skall sprängas för detta avsnitt, som ju begränsar sig till relationerna mellan Dönitz och Himmler, måste alltså behandlingen av problemet om sambandet mellan telegrammet och mötet anstå till undersökningens slutavsnitt. Här skall i stället ännu en sagesman rörande förhållandet Dönitz–Himmler vid den aktuella tidpunkten få komma till tals. Den nye sagesmannen är Schellenberg.

Schellenberg berör Himmlers kontakter med Dönitz såväl i sin berättelse inför Folke Bernadotte som i sina memoarer. Om tidpunkten för mötet i Plön ger han endast vaga uppgifter: »samma natt» heter det i bernadotterrelationen, »till sent på natten» i memoarerna.¹⁸ Mera intressant är vad han uppger om överläggningarnas innehåll och resultat. Himmler hade, säger han, »i anslutning till mitt tidigare förslag genomdrivit Schwerin von Krosigks utnämning till Ribbentrops efterträdare».¹⁹ Detta var enligt Schellenberg det enda Himmler hade lyckats åstadkomma vid mötet; någon som helst förståelse för sina politiska trevare i riktning mot västmakterna hade han inte rönt hos storamiralen och dennes stab, som bestod uteslutande av medlemmar av krigsmakten.²⁰

¹⁸ BERNADOTTE, s. 158, The Schellenberg Memoirs, s. 455, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368.

¹⁹ BERNADOTTE, s. 159. Uppgiften om Himmlers insats vid utrikesminister-skiftet återkommer i memoarerna (The Schellenberg Memoirs, s. 455, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368).

²⁰ The Schellenberg Memoirs, s. 455, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368. I relationen hos BERNADOTTE nämns ingenting direkt om att de himmlerska kapitulationstrevorna västerut skulle ha berörts vid plönöverläggningarna, men man kan finna en indirekt antydning därom i uppgiften, att Himmler »inte heller i armén» hade funnit någon verklig förståelse för dessa sina kapitulationssträvanden (s. 159).

Schellenberg är till skillnad från Dönitz inte någon primärkälla till vad som hände och sades vid sammankomsten i plönhöckvarteret. Men hans uppgifter saknar ändå inte betydelse. De går direkt eller indirekt, förvanskade eller ej, tillbaka på Dönitz' motpart vid överläggningarna, på Himmler.²¹ Endast via Schellenberg har SS-ledarens version av mötets förlopp och resultat nått eftervärlden. En jämförelse mellan Schellenbergs och Dönitz' relationer är motiverad.

Schellenbergs påstående om Himmlers avgörande insats i utrikesministerfrågan har ingen motsvarighet i Dönitz' redogörelser för mötet och står i direkt strid med vad såväl denne som Lüdde-Neurath i sina memoarer meddelar om tillsättningen av ny utrikesminister.²² Inte heller säger Dönitz något om att Himmler vid överläggningarna berört sina förhandlingskontakter västerut; tvärtom påstår ju storamiralen i samband med sin redogörelse för lübeckmötet med Himmler den 30 april, att han först efter kapitulationen fick bekräftelse på att sådana kontakter förekommit.²³

Det visar sig sålunda, att Schellenbergs och Dönitz' relationer rörande det nattliga mötet i plönhöckvarteret inte på någon punkt stöder varandra. Tvärtom är deras uppgifter i den mån de berör samma fakta direkt motstridiga. Men detta är i själva verket endast vad man kunde vänta sig. Schellenberg är ju lika litet som Dönitz någon objektiv sagesman. Och just på de punkter det här gäller korsar de båda sagesmännens huvudteser om arten av sina insatser i krigets slutskede varandra. Schellen-

²¹ Vid sin ankomst till Himmlers uppehållsort Kalkhorst nära Travemünde tidigt på morgonen den 1 maj uppger sig Schellenberg först ha samtalat med SS-ledarens sekreterare Rudolf Brandt och fått de viktigaste upplysningarna om situationen av denne, varefter han några timmar senare haft ett samtal med Himmler själv. I memoarernas tyska upplaga nämns bland det som Himmler själv berörde med Schellenberg såväl utrikesminister- som kapitulationsfrågan (s. 368), i den engelska upplagan däremot endast den förstnämnda (s. 455).

²² Se nedan s. 336 ff.

²³ Se ovan s. 320, även not 2.

berg vill ha det till att Dönitz till en början var helt inriktad på att fortsätta striden i führerhögkvarterets anda och blev kapitulationsvillig västerut först genom påverkan från den nye utrikesministern Schwerin von Krosigk, från Himmler och ytterst från Schellenberg själv.²⁴ Dönitz å sin sida vill ju framstå som inriktad på krigets avveckling ända från begynnelsen av sin korta politiska bana och utifrån helt självständiga överväganden. Av det sagda följer, att valet mellan Dönitz' och Schellenbergs framställningar om plönöverläggningarnas innehåll och resultat inte kan träffas annat än mot bakgrunden av den helhetsbild aktmaterialet ger av Dönitz' hållning vid den aktuella tidpunkten. Detta betyder att det slutliga ställningstagandet här liksom i fråga om sambandet mellan plönmötet och storamiralens telegram till führerhögkvarteret måste uppskjutas till undersökningens sista avsnitt.

Innan det är dags att sammanfatta resultatet av undersökningen återstår emellertid att utreda arten av Dönitz' övriga kontakter med ledande tyska politiker och militärer under förstamajdygnet. Den nye statschefen hade överläggningar med OKW-ledningen, dvs. fältmarskalk Keitel och general Jodl, och hans strävanden att finna en lämplig utrikesminister förde honom i personlig beröring med Ribbentrop och Schwerin von Krosigk.

²⁴ Också i sina kommentarer till efterträdarutnämningen driver Schellenberg tesen, att Dönitz var den på strid till sista man inriktade falangens kandidat gentemot den kapitulationsvillige Himmler. I relationen hos BERNADOTTE heter det: »Det kan också på tämligen säkra grunder antas, att det var riksledaren Bormann, som verkställde denna utnämning. Den var det sista schackdraget mot Himmler. Himmler insåg, att en kapitulation var nödvändig, och av den anledningen sköts han åt sidan.» (s. 158). – Beträffande Himmlers inställning i kapitulationsfrågan uppger såväl Bernadotte som Schellenberg, att SS-ledaren vid det samtal den förre hade med honom i Lübeck natten till den 24 april 1945 erbjöd sig att kapitulera på västfronten men ej på östfronten (BERNADOTTE, s. 115 f., The Schellenberg Memoirs, s. 449 f., SCHELLENBERG, Memoiren, s. 363).

6

Dönitz uppger, att han på natten mellan den 30 april och den 1 maj lät beordra Keitel och Jodl till sitt högkvarter i Plön. Av sammanhanget förefaller det som om han vill göra gällande, att ordern utfärdades efter hans nattliga möte med Himmler. Uppgiften följer nämligen omedelbart på skildringen av detta möte och lyder: »Ich hatte nun Freiheit zu weiterem Handeln. In derselben Nacht noch bekamen Generalfeldmarschall Keitel und Generaloberst Jodl Befehl, zu mir nach Plön zu kommen.»¹ Rörande tidpunkten för de båda höga militärernas ankomst till Plön påstår han, att också den inföll samma natt.² Redan avståndet mellan Plön och OKW-högkvarteret, som då befann sig i Dobbin i östra Mecklenburg, utesluter emellertid i praktiken, att båda dessa uppgifter kan vara riktiga. En kontroll i krigsdagboken visar i själva verket, att inte bara endera utan båda är felaktiga.

I krigsdagboken registreras redan under den 30 april klockan 22.15 ett telefonsamtal mellan Lüdde-Neurath och general Jodls adjutant, varunder den förre dels meddelade, att Dönitz hade utsetts till efterträdare åt Hitler, dels framförde en hemställan från storamiralen om att Keitel och Jodl snarast möjligt skulle infinna sig hos honom med allt tillgängligt material av betydelse för ledningen av kriget. Lüdde-Neurath begärde också besked om vid vilken tidpunkt de båda militärerna kunde inträffa i Plön.³ Något svar härpå är dock ej noterat. Däremot meddelar krigsdagboken, att Keitel och Jodl lämnade Dobbin den 1 maj klockan 4.30 på morgonen för att över Wismar bege sig till Plön, att de anlände till Wismar omkring klockan 10, att man där höll en överläggning klockan 11 om det aktuella krigsläget och att färden mot Plön fortsattes vid 12-tiden. Ankomsttiden till Dönitz' högkvarter anges däremot inte, men dagboken noterar, att de anlände till det nya OKW-högkvarteret, marinka-

¹ DÖNITZ, s. 444.

² DÖNITZ, s. 447.

³ KTB IV: 2, s. 1468, SCHULTZ, s. 56, 58.

sernen i Neustadt vid Lübeck, ungefär klockan 20 samma dag efter det att de hos Dönitz hade dryftat alla oklara frågor.⁴ Med stöd av dessa tidsuppgifter kan överläggningarna mellan Dönitz och OKW-ledningen med stor säkerhet förläggas till några eftermiddagstimmar den 1 maj. Tidsangivelsen i Dönitz' memoarer avviker alltså från den korrekta med ungefär ett halvt dygn.

Också innehållet i plönöverläggningarna har traderats endast genom Dönitz och Schellenberg.⁵ Inte heller denna gång är Schellenberg primärkälla; han synes vilja göra gällande, att han fått sina uppgifter om vad som avhandlades och om deltagarnas ståndpunkter från Schwerin von Krosigk.⁶

Dönitz ger ingen från framställningen i övrigt klart avgränsad redogörelse för överläggningarna, men han nämner två problem som berördes. Det ena var hur man skulle förfara med den armégrupp, som under fältmarskalk Schörner intog en relativt stark position i östra Tjeckoslovakien. Skulle man beordra omedelbar reträtt åt sydväst i riktning mot den amerikanska fronten för att rädda armégruppen undan rysk fångenskap eller inte? Dönitz säger sig själv ha varit böjd för en omedelbar reträttorder. Då Keitel och Jodl tillrådde dröjsmål därmed av militära skäl, lät han dock förmå sig att uppskjuta beslutet, tills

⁴ KTB IV: 2, s. 1469. SCHULTZ (s. 60) noterar endast tidpunkten för uppbrottet från Dobbin. KEITELS uppgifter (s. 369 f.), att man lämnade Dobbin omkring klockan 4, att överläggningarna i Wismar ägde rum klockan 10 och att han ensam – alltså utan Jodl – besökte plönhögkvarteret samma dags eftermiddag, måste naturligtvis stå tillbaka för uppgifterna i krigsdagboken.

⁵ Vad LÜDDE-NEURATH beträffar, uppehåller han sig inte alls vid Keitels och Jodls första besök i plönhögkvarteret. Den enda uppgift hos honom, som har anknytning härtill, är en notis om att Dönitz redan på kvällen den 30 april gav OKW-ledningen order om att infinna sig i hans högkvarter (s. 46).

⁶ The Schellenberg Memoirs, s. 456, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368; jfr även relationen hos BERNADOTTE, s. 159. Av Schellenbergs memoarer (a. s.) framgår indirekt, att han själv inte var närvarande vid överläggningarna. Om Himmler deltog kan däremot inte utläsas av hans framställning. Det framgår endast, att SS-ledaren vid den aktuella tidpunkten befann sig vid plönhögkvarteret, dit han och Schellenberg påstås ha anlänt ungefär klockan 14.

han hade hört Schörners åsikt i frågan.⁷ Det andra problemet var vad man skulle göra med de besatta områdena, dvs. utom Tjeckoslovakien också Norge, Danmark och Nederländerna. Att också detta diskuterades vid sammanträdet säger Dönitz visserligen inte uttryckligen, men det framgår tydligt av sammanhanget.⁸

Schellenbergs uppgift om vad som avhandlades vid överläggningarna är mycket kortfattad: Norges blivande öde.⁹ Som synes överensstämmer detta med vad Dönitz uppger. Men då Schellenberg också meddelar de ståndpunkter deltagarna intog i denna fråga, har detta ingen motsvarighet i Dönitz' memoarer. Och Schellenberg påstår direkt, att inte endast Keitel och Jodl utan också Dönitz ställde sig helt avvisande till den av Schwerin von Krosigk företrädde åsikten, att Norge borde uppges utan strid.¹⁰ Denna uppgift strider helt mot dönitzsidans huvudtes. Det har sitt intresse att jämföra den med vad Lüdde-Neurath påstår om ståndpunkterna under diskussionerna rörande de besatta områdena med de tillkallade befälhavarna i dessa i Dönitz' nya högkvarter den 3 och 4 maj. Himmler, som deltog i dessa diskussioner, skall därvid ha varit den ende som ansåg, att dessa områden – närmast Norge och Böhmen – kunde vara av värde som panter vid förhandlingar med fienden.¹¹

Här liksom tidigare finner man alltså, att Schellenberg vill

⁷ DÖNITZ, s. 450. I Dönitz' krigsdagbok hänföres sistnämnda beslut till överläggningarna i samma fråga den 2 maj (Die Niederlage, s. 422).

⁸ DÖNITZ, s. 450 f.

⁹ The Schellenberg Memoirs, s. 456, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368; jfr även relationen hos BERNADOTTE, s. 159.

¹⁰ The Schellenberg Memoirs, s. 456, SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368, BERNADOTTE, s. 159. I memoarens tyska upplaga sägs ingenting direkt om Schwerin von Krosigks inställning i frågan.

¹¹ LÜDDE-NEURATH, s. 80, 96. Överläggningarna refereras tämligen utförligt särskilt i Dönitz' krigsdagbok (Die Niederlage, s. 423 ff.) men även i storamiralens memoarer (s. 455 ff.). De registreras vidare av såväl KTB (IV: 2, s. 1471) som SCHULTZ (s. 68). Av Dönitz' krigsdagbok framgår, att Himmlers medverkan i överläggningarna dessa dagar var mycket sporadisk.

framställa sig själv som själen i motståndet mot förkämparna för en fortsatt krigsföring. I detta fall är det närmast Schwerin von Krosigk, som han låter stå som representant utåt för sina politiska strävanden.¹² Men man finner också, hur Dönitz fullföljer *sin* linje att framställa sig som inställd på kapitulation västerut. Det kommer till synes i hans uppgift om sin från Keitels och Jodls uppfattning avvikande benägenhet att låta Schörners armégrupp retirera från Tjeckoslovakien i riktning mot den amerikanska fronten.

Då det gäller att bedöma Dönitz' inställning till den gentemot Hitler mycket osjälvständige och därmed politiskt belastade Keitel, är det emellertid inte problemet om han delade dennes åsikter beträffande strategin i Tjeckoslovakien eller politiken gentemot Norge, som är väsentligast.¹³ Långt viktigare är frågan, om Dönitz gjorde allvarligt menade försök att avskeda Keitel eller inte.

Dönitz framhåller i memoarerna, att överkommandot för krigsmakten enligt hans mening alltför länge hade vistats i Hitlers omgivning för att äga den frontkontakt, som en krigsled-

¹² I memoarerna anger Schellenberg som anledning till att han den 1 maj begav sig till plönhögkvarteret Himmlers önskan, att han skulle fungera som von Krosigks assistent i utrikespolitiska frågor. Man får sedan veta, att han genast efter ankomsten trädde i kontakt med denne (The Schellenberg Memoirs, s. 455 f., SCHELLENBERG, Memoiren, s. 368). I relationen hos BERNADOTTE framhäves Schellenbergs roll ännu tydligare: »Dönitz tvekade i det längsta att gå med på Krosigks och mina förslag» (s. 160).

Får man tro BERNADOTTE (s. 131), har Schellenberg för övrigt till en början inte nöjt sig med att tillskriva sin egen verksamhet en avgörande betydelse för Norges öde vid krigsslutet. Vid en konferens i Stockholm den 5 maj skall han dessutom ha påstått, att han vid en föredragning inför Dönitz, von Krosigk, Himmler, Keitel och Jodl i den förstnämndes sista högkvarter i Mürwik invid Flensburg hade förmått regeringen (dvs. Dönitz) att besluta kapitulationen i Holland, nordvästra Tyskland och Danmark. Uppgiften återfinnes dock varken i Schellenbergs memoarer eller någon annan källa.

¹³ Beträffande Keitels jasägarattityd gentemot Führern se t.ex. SCHWERIN VON KROSIGK, s. 365, TREVOR-ROPER, s. 61, 79 f., och W. WARLIMONT, Im Hauptquartier der deutschen Wehrmacht 1939–1945 (Frankfurt/Main 1962), s. 493.

ning behöver, och att han därför bedömde ett personbyte i ledningen för överkommandot som lämpligt. Detta föranledde honom att söka nå kontakt den 1 maj med fältmarskalk von Manstein, som han tänkte utnämna till OKW-chef i Keitels ställe. Manstein var emellertid oanträffbar, varför Keitel trots allt fick behålla posten ända till krigsslutet.¹⁴

Frågan om Keitels remplacering med von Manstein tas upp också i Schwerin von Krosigks biografi över Dönitz. Här kommer dock en annan mening till uttryck om orsaken till att personbytet till sist inte blev av. Schwerin von Krosigk påstår, att han själv ivrigt hade rått Dönitz till att göra just denna ändring. Denne hade emellertid svarat, att han redan hade frågat von Manstein, om han ville ställa sig till förfogande, något som fältmarskalken dock hade avböjt. Därtill hade kommit att general Jodl, som Dönitz betraktade som oumbärlig i det rådande läget, hade ställt sig solidarisk med Keitel och förklarat sig ämna avgå, om denne avskedades. Men von Krosigk har mer att berätta i denna sak. Till sin förvåning, säger han, fick han senare höra av von Manstein, att denne aldrig hade blivit tillfrågad av Dönitz, om han ville överta Keitels ämbete. Visserligen sade sig von Manstein en gång genom krigsmaktens överkommando ha blivit kallad till Dönitz; han hade emellertid då måst svara, att han inte kunde komma samma dag utan först nästa, och därefter hade han inte hört av Dönitz' högkvarter.¹⁵

Schwerin von Krosigk vill förklara differensen mellan Dönitz' och von Mansteins uppgifter till honom med att den förre kan ha missförstått den senares avböjande att komma samma dag och trott, att det i stället gällde själva sakfrågan. Detta förut-

¹⁴ DÖNITZ, s. 447. Uttalandet om den bristande frontkontakten hos OKW-ledningen kan tas som en omskrivning av det nyss nämnda förhållandet, att Keitels hållning gentemot Hitler hade präglats av stor osjälvständighet. I detta sammanhang är det värt att lägga märke till att Dönitz samtidigt begagnar tillfället att uttala sig positivt om general Jodl personligen.

¹⁵ SCHWERIN VON KROSIGK, s. 374.

sätter dock, att von Manstein samtidigt med kallelsen hade fått reda på vad Dönitz ville honom, något som enligt Schwerin von Krosigk direkt förnekades av von Manstein.¹⁶ Då Dönitz dessutom i sina memoarer glider förbi den av Schwerin-Krosigk påtalade oklarheten i fallet von Manstein, detta trots att han inte gärna kan ha varit obekant med Schwerin-Krosigks framställning, är man snarast benägen att se Jodls ovannämnda solidaritetsförklaring för Keitel som den verkliga orsaken till att Dönitz avstod från att avskeda OKW-chefen.¹⁷ Detta skulle betyda, att Dönitz medvetet gett en skev framställning av sammanhangen, då han låter de rent kommunikationstekniska svårigheterna få skulden för att han inte avlägsnade den politiskt belastade Keitel från dennes nyckelställning inom den tyska krigsledningen. Hans bundenhet vid Keitel och därmed vid den führerinspirerade krigspolitiken kommer på så sätt att framstå som mindre markerad.

Vad slutligen utrikesministertillsättningen beträffar, motsäger källuppgifterna varandra på avgörande punkter. I Nürnbergprocessen påstod Dönitz, att han redan tidigt på morgonen den 1 maj anmodade Schwerin von Krosigk att ta hand om regeringsangelägenheterna.¹⁸ Däremot nämnde storamiralen inte i sitt nürnbergförsvar, när den tillfrågade accepterade uppdraget. I sina memoarer är Dönitz utförligare, men han är mindre precis i tidsättningen. Han berättar, att han den 1 maj bad Schwerin von Krosigk att åta sig den ledande posten i den regering, som nu skulle bildas, och att denne gav ett positivt svar efter att ha betänkt sig till följande dag; »för hans beslut hade», heter det i memoarerna, »mitt sätt att skiljas från Himmler spelat en roll».¹⁹ Dönitz nämner här också, att han innan budet

¹⁶ SCHWERIN VON KROSIGK, s. 374.

¹⁷ Jodls solidaritet med Keitel vid tiden för det tyska sammanbrottet vitsordas även från annat håll (WARLIMONT, s. 547 not 38).

¹⁸ IMT XIII, s. 306.

¹⁹ En helt annan inställning från Schwerin-Krosigks sida till Himmlers fortsatta politiska verksamhet än den som talar ur detta dönitzcitat möter i en upp-

gick till Schwerin von Krosigk hade försökt komma i kontakt med utrikesministern från 1930-talet von Neurath, som han i första hand hade tänkt erbjuda ämbetet. Denne var dock oanträffbar, men försöken att nå honom hade bl.a. tagit formen av en telefonförfrågan hos utrikesminister Ribbentrop, som uppehöll sig i närheten av Plön. Denna i sin tur hade, tydligen den 1 maj, lett till att Ribbentrop infann sig hos Dönitz och anhöll om att få stå kvar i sitt ämbete. Hans begäran avlogs likväl.²⁰

Också Lüdde-Neurath nämner försöken att komma i förbindelse med von Neurath – sedan Dönitz avvisat tanken på att låta Ribbentrop kvarstå i ämbetet – liksom Ribbentrops samtal med Dönitz i Plön; han påstår, att de träffades två gånger, den ena sent på kvällen den 1 maj, den andra följande dag. Först därefter, alltså tidigast den 2 maj, skall Dönitz – på Speers förslag – ha vänt sig till Schwerin von Krosigk med sin förfrågan, om denne ville axla ämbetet. Av Lüdde-Neuraths framställning framgår inte fullt tydligt, när han anser, att den tillfrågade gav sitt positiva svar. Snarast synes han dock vilja göra gällande, att det skedde under den bilfärd mellan Plön och det nya högkvarteret i Mürwik vid Flensburg, som Dönitz, Schwerin von Krosigk och Lüdde-Neurath själv företog natten mellan den 2 och 3 maj.²¹

gift av TREVOR-ROPER (s. 145), enligt vilken Schwerin-Krosigk några veckor tidigare framhållit för Schellenberg, att Hitler och Himmler var outhärliga och måste stå kvar i ledningen också efter kriget. Uppenbart är, att de personliga relationerna mellan Himmler och Schwerin-Krosigk var spända i början av 1945 (BERNADOTTE, s. 155, TREVOR-ROPER, s. 145), men att Schellenberg, som stod på god fot med båda, hade fått till stånd ett sammanträffande mellan dem den 19 april i akt och mening att vinna dem för ett inbördes samarbete längs de riktlinjer för den tyska politiken, som han själv förordade (BERNADOTTE, s. 155 f.). Schellenberg vill uppenbarligen göra gällande, att han lyckades i sitt uppsåt.

²⁰ DÖNITZ, s. 446 f. Enligt en uppgift till ERDMANN av dåvarande stabsschefen vid ubåtsvapnet, konteramiral Godt, skall ärendet i stället ha avhandlats per telefon mellan Dönitz och Ribbentrop. Storamiralen skall efter samtalet ha lagt på telefonluren med orden: »Der ist mir zu dumm». (Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 1963, s. 371 m. not 11.)

²¹ LÜDDE-NEURATH, s. 86 f.; jfr s. 66 f. Påpekandet att Speer lancerade Schwe-

Schwerin von Krosigk själv har likaledes yttrat sig om tidpunkten för sin utnämning. I likhet med Dönitz förlägger han den till den 2 maj.²² Någon direkt uppgift om när han mottog anbudet lämnar han inte, men han uppger i annat sammanhang, att Dönitz den 1 maj per telefon meddelade Ribbentrop sin avsikt att avlösa denne som utrikesminister med just Schwerin von Krosigk.²³

Schellenberg åter hävdar som tidigare nämnts, att det var Himmler, som hade genomdrivit valet av Schwerin von Krosigk, och att det hade skett redan vid sammankomsten mellan Dönitz och SS-ledaren natten till den 1 maj.²⁴

Då det gäller tidpunkten för själva utnämningen, finns det dock en källuppgift, som ger så gott som säkert besked. Dönitz' krigsdagbok meddelar under den 2 maj, att regeringsfrågan behandlades vid ett sammanträde klockan 11 och att beslut då fattades om att Schwerin von Krosigk skulle överta utrikesministerposten.²⁵ Någon anledning att misstänka dagboksföraren Lüdde-Neurath för att här ha lämnat en felaktig uppgift finns knappast.

Om sålunda det slutliga avgörandet i utrikesministerfrågan kan dateras tämligen exakt, kvarstår emellertid ovissheten om förloppet av de i detta sammanhang betydligt viktigare sonderingarna i ärendet. Vari består då den väsentliga divergensen mellan de olika källuppgifterna härvidlag? Schellenbergs påstående om sambandet mellan det nattliga mötet Dönitz-Himmler och den förres hänvändelse till Schwerin-Krosigk är helt oförenligt med uppgiften i Dönitz' memoarer och hos Lüdde-Neurath, att von Neurath den 1 maj i främsta rummet var påtänkt till ämbetet som utrikesminister och att förfrågan

rin-Krosigks kandidatur har sannolikt udden riktad mot Schellenbergs påstående om Himmlers avgörande ingripande i ärendet (se ovan s. 328).

²² SCHWERIN VON KROSIGK, s. 366.

²³ SCHWERIN VON KROSIGK, s. 239.

²⁴ Se ovan s. 328.

²⁵ Die Niederlage, s. 421 f.

först i andra hand riktades till Schwerin-Krosigk. Och godtar man å andra sidan Dönitz' eget påstående vid Nürnbergprocessen om att han gav Schwerin-Krosigk anbudet redan tidigt på morgonen den 1 maj, blir det om inte omöjligt så åtminstone mycket svårt att få tidsutrymmet att räcka till för några allvarliga försök att dessförinnan nå kontakt med von Neurath i samma angelägenhet.

Tar man hänsyn till att alla de källor, som berör sonderingarna i utrikesministerfrågan, a priori måste misstänkas för tendens i sin redogörelse för ärendets förlopp, är det emellertid inte så svårt att förklara de nämnda motsägelserna. Sålunda är det ett uppenbart intresse för Schellenberg att framställa hela frågan som löst till Schwerin von Krosigks förmån redan tidigt under förstamaj-dygnet. Bl.a. spelar ju denne i Schellenbergs olika skildringar från och med den 1 maj rollen som det viktigaste mediet för Schellenberg själv att påverka den dönitzska politiken i kapitulationsvillig riktning.²⁶ Å andra sidan är påståendet i Dönitz' och Lüdde-Neuraths memoarer om att storamiralen först sökte besätta ämbetet med von Neurath lika uppenbart i överensstämmelse med dessa källors allmänna tendens. De söker ju betona, hur Dönitz så vitt möjligt undvek samarbete med ledande personer från den nazistiska regimen, och von Neurath var i det avseendet mindre belastad än Schwerin von Krosigk, som ända till hitlerregimens fall formellt tillhörde regeringen som finansminister.²⁷ Vad slutligen beträffar Dönitz'

²⁶ Se ovan s. 333 f. m. not 12.

²⁷ Då det gäller relationerna mellan Dönitz och Schwerin von Krosigk före den senares utnämning, finns det en påtaglig skillnad mellan uppgifterna hos Dönitz å ena sidan, Schwerin-Krosigk och Lüdde-Neurath å andra. DÖNITZ vill göra gällande (IMT XIII, s. 306, Zehn Jahre und zwanzig Tage, s. 446), att valet av Schwerin-Krosigk berodde på hans under dagarna före sin utnämning till Hitlers efterträdare gjorda närmare bekantskap med denne och på den kännedom han därvid hade vunnit om Schwerin-Krosigks åsikter i de aktuella frågorna. De båda andra däremot påstår (SCHWERIN VON KROSIGK, s. 367, LÜDDE-NEURATH, s. 87), att den första närmare kontakten mellan Dönitz och Schwerin-Krosigk etablerades i samband med att den sistnämnde blev utrikesminister.

tidiga tidsättning i Nürnberg av sin hänvändelse till Schwerin-Krosigk, gjorde han den omedelbart efter att ha utrett, varför han inte ville acceptera direktiven om sin regerings sammansättning i det sista av telegrammen från führerhögkvarteret.²⁸ Som nämnts hade han emellertid då för sig, att telegrammet hade nått honom redan på morgonen den 1 maj, medan det ju i själva verket anlände först klockan 15.18.²⁹ Eftersom Dönitz i sitt nürnbergförsvar uppenbarligen ville göra gällande, att han riktat sin begäran till Schwerin von Krosigk före telegrammets ankomst, är troligen hans antedatering av telegrammet hela orsaken till hans tidiga tidsättning vid samma tillfälle också av sin hänvändelse i utrikesministerfrågan.

Analysen av källornas uppgifter om hur Dönitz förberedde sitt val av utrikesminister har därmed gett till resultat, att på de avgörande punkter, där uppgifterna går isär, ingen av dem kan anses tillräckligt underbyggd för att förtjäna tilltro framför de övriga. Inte ens Schellenbergs påståenden kan helt gendrivas med hjälp av Dönitz' krigsdagboks tidsättning av själva utnämningen; även om Schwerin-Krosigk inte var formellt utsedd till utrikesminister den 1 maj, kan han ju hela denna dag ha varit designerad till befattningen. Man tvingas alltså att lämna obesvarat, om det var von Neurath eller Schwerin von Krosigk, som i första hand var påtänkt av Dönitz till ämbetet, och man kan inte heller närmare avgöra, varken när Schwerin-Krosigk blev anmodad att ställa sig till förfogande eller när han förklarade sig beredd. Endast så mycket kan sägas, som att han med stor sannolikhet mottog storamiralens förfrågan någon gång under loppet av den 1 maj och att själva beslutet om utnämningen uppenbarligen fattades den 2 maj strax efter klockan 11 på förmiddagen.

Minst lika intressant ur vår synpunkt som dateringen av de skilda momenten i utrikesministertillsättningen är dock, att var-

²⁸ IMT XII, s. 306.

²⁹ Se ovan s. 313 not 24.

ken Dönitz eller Lüdde-Neurath försummar att understryka, att Ribbentrops försök att få fortsätta som utrikesminister blev avvisade. Man kan häri finna ännu ett exempel på den nyss påtalade, för både Dönitz' och hans forne adjutants memoarer utmärkande strävan att markera, hur snabbt efter sin utnämning storamiralen tog itu med att avlägsna den nazistiska ledarklicken ur sin omgivning.

Dönitz' politiska aktivitet vid inträdet i rollen som Hitlers efterträdare har därmed genomgått. Underlaget av konstaterbara fakta för den allmänna bild av sitt handlingsprogram och dess praktiska utförande, som han främst genom sina memoarer har sökt ge eftervärlden, har kritiskt granskats. Det återstår att sammanfatta resultaten av denna granskning och att söka rekonstruera, hur Dönitz' attityd i verkligheten utvecklades under timmarna kring maktövertagandet till vad som då var hans politiska huvudproblem: kapitulation eller strid till sista man.

7

Det har i det föregående på flera punkter kunnat påvisas, att Dönitz – och ibland även hans forne adjutant Lüdde-Neurath – har utelämnat eller förvanskat väsentliga fakta, ofta uppenbarligen i tendentiöst syfte, och att de i sina kommentarer till de skildrade händelserna och åtgärderna likaledes är behäftade med tendens. Båda författarna gör mot bättre vetande gällande, att den allierade radiouppgiften av den 28 april 1945 om Himmlers kapitulationserbjudande till de västallierade blev bekant i plönhögkvarteret först den 30 april genom ett telegram från Bormann. Dönitz hävdar vidare, trots sin vetskap om motsatsen, att hans offentliggörande i hamburgradion av Hitlers död och sin egen utnämning till dennes efterträdare skedde i strid med führerhögkvarterets telegramledes tillkännagivna önskan. Den kommuniké, genom vilken offentliggörandet ägde rum, återges inte av Dönitz, trots sin uppenbart stora betydelse.

Dess innehåll, för vilket Dönitz själv ytterst var ansvarig, rymmer inte mindre än tre direkt felaktiga påståenden. Den falska karaktären hos åtminstone två av dessa var vid tidpunkten för offentliggörandet helt uppenbar för Dönitz, medan sanningshalten i det tredje i varje fall måste ha framstått för honom som tvivelaktig. Av de radioanföranden, som Dönitz höll omedelbart efter det att kommunikén hade upplästs, citeras i hans memoarer stora avsnitt men ej de partier, där Hitler ges en hjältehyllning. I redogörelserna för sina båda sammanträffanden med Himmler den 30 april på middagen och natten till den 1 maj understryker Dönitz på allt sätt det spända förhållandet mellan sig själv och SS-ledaren med kulmen i förklaringen vid deras andra möte, att han inte hade någon användning för Himmlers tjänster. Dönitz har i memoarerna också antedaterat mötet. Det i detta sammanhang ytterst viktiga telegram, vari Dönitz lovar Hitler fortsatt trohet och aktiva försök till undsättning, utelämnas helt av såväl Dönitz som Lüdde-Neurath. Dönitz' förklaring till att han lät Keitel kvarstå som chef för krigsmaktens överkommando är sannolikt en efterhandskonstruktion.

De här sammanfattade iakttagelserna om i synnerhet Dönitz' egna men också Lüdde-Neuraths memoarers tendentiösa karaktär är ägnade att starkt understryka, att dessa framställningar under inga omständigheter kan få bilda grundvalen för vår uppfattning om Dönitz' verksamhet och politiska handlingsprogram i samband med sitt maktövertagande. Tesen om den från början klart fattade och sedan konsekvent genomförda politiska linjen med sikte på snar krigsavslutning kan följaktligen inte anses tillfredsställande belagd. Men därmed är det givetvis inte sagt, att motståndarsidans uppfattning av storamiralen som den fanatiska hitleranhängaren med kamp-till-sista-man-parollen som ledstjärna ännu den 1 maj i stället måste gälla. Positiva belägg för denna uppfattnings riktighet måste naturligtvis också krävas, för att den skall kunna accepteras.

Som sådana kan självklart inte Schellenbergs olika relationer betraktas. Deras tendens är som framgått inte mindre utpräg-
lad än den man finner i dönitzsidans framställningar, och dess-
utom är de sämre traderade än dessa.

Vid den slutliga bedömningen av problemet om Dönitz' in-
ställning vid månadsskiftet april-maj 1945 till de båda alterna-
tiven strid till sista man eller inledande av kapitulationsförhand-
lingar måste man i stället utgå från telegrammen och de övriga
kvarlevorna. Finns det då i dessa tillräckligt starka belägg för
att Dönitz vid den aktuella tidpunkten var inställd på att i Hit-
lers anda föra kampen vidare?

Det är i synnerhet två av kvarlevorna, som här måste komma
i blickpunkten. Den ena är telegrammet från Dönitz till Hitler
den 1 maj klockan 1.22 på natten med trohetsförklaringen, löftet
att söka undsätta Führern i Berlin och försäkran att om Hitler dog
likväl föra kriget till ett ärofullt slut.¹ Den andra utgöres av
uppteckningen av de båda omedelbart på varandra följande ra-
dioappellerna av Dönitz till tyska folket och tyska krigsmakten
vid 22.30-tiden samma dag, närmast de avsnitt av dessa, som
innehåller en hjältehyllning av den döde Führern.²

Då man skall bedöma hjältehyllningen i radioappellerna, kan
man emellertid inte isolera den från sitt sammanhang. Man
måste ta hänsyn till anförandenas övriga innehåll. Det visar
sig, att Dönitz från hyllningen av Hitlers minne går över till att
ange huvudlinjerna i den politik han närmast tänker föra och
att han därvid direkt uttalar, att kriget skall föras vidare ute-
slutande för att rädda tyskar undan den framträngande bolsje-
vikiske fienden; kampen i väster skall fortsättas endast i den
mån och så länge briter och amerikaner hindrar uppnåendet
av detta huvudmål.³ Detta program är som synes ingalunda det

¹ Se ovan s. 326.

² Se ovan s. 316.

³ IMT XXXV, s. 116 ff. (Doc. 444-D), SCHULTZ, s. 61 ff. Talet till tyska folket
återges även av LÜDDE-NEURATH, s. 138 (Anlage 6).

hitlerska om strid till sista man utan i stället just det på delkapitulation västerut inriktade, som Dönitz i fortsättningen kom att söka genomdriva. I stället för att vara ett indicium på att Dönitz på kvällen den 1 maj avsåg att fortsätta striden i Hitlers anda är alltså radioappellernas innehåll i själva verket ett bevis för att han vid denna tidpunkt inte hyste sådana planer.⁴ Om Dönitz efter sin utnämning till Hitlers efterträdare alls har varit inställd på något annat än kapitulation, måste det ha varit *innan* han framträdde i hamburgradion.

En fråga rörande radioappellerna kvarstår emellertid då obesvarad. Varför finns hjältehyllningen överhuvud taget med? Dönitz själv hänvisar i memoarerna till anständighetskänslan och till sin reaktion mot den tendens han kunde förnimma hos en del av sin omgivning att misskreditera Hitler, så snart han var död.⁵ Förklaringen är i och för sig fullt tänkbar. Men realpolitiska motiv har nog betytt mer. I det rådande labila läget var helt naturligt risken mycket stor för att öppen strid skulle utbryta mellan de allttjämt talrika fanatiska hitleranhängarna inom SS och krigsmakten å ena sidan och alla dem som längtade efter en snar fred och upplevde Hitlers död som en befrielse å den andra. Genom att oförbehållsamt hylla Führerns minne och därmed utåt markera en ideologisk kontinuitet mellan sin regim och dennes kunde Dönitz hoppas att lyckas lugna den förra falangens farhågor rörande ledarskiftets innebörd och kanske få den att lyda hans order lika blint som den hade lytt Hitlers.

Vilken beviskraft har då 1.22-telegrammet för Dönitz' kampvillighet? Odiskutabelt talar han däri både om sin obrottsliga

⁴ Då Dönitz' ryske åklagare vid Nürnbergprocessen konstaterade, att storamiralen *den 30 april* hade nedtecknat sina utkast till appellerna och denne bekräftade detta (IMT XIII, s. 395), rörde det sig om ett rent dateringsmissstag av båda. Detta framgår otvetydigt av det fortsatta förhörsprotokollet, enligt vilket åklagaren vid samma tillfälle talade om *den 30 april* som just den dag, då de båda appellerna *offentliggjordes* (IMT XIII, s. 395 f.).

⁵ DÖNITZ, s. 445.

trohet mot Führern och om sin avsikt att som dennes efterträdare föra kriget till ett ärofullt slut. Tagna efter bokstaven innebär dessa uttalanden som i det föregående framhållits otvivelaktigt en principiell anslutning till den hitlerska politiken. Odiskutabelt lovar han också i telegrammet att göra allt som står i hans makt för att undsätta Hitler i Berlin. Ett sådant närmsta huvudmål för de militära operationerna var vid denna tidpunkt identiskt med führerhögkvarterets,⁶ men det var helt oförenligt med ett huvudsyfte att rädda så många tyskar som möjligt undan ryssarna. Den avgörande frågan blir därför, om telegrammet är av ostensibel karaktär eller om Dönitz' däri uttryckta inställning och avsikter stämmer överens med dem han verkligen hyste då telegrammet avfattades. För bedömningen härav krävs en mera omfattande utredning än i fråga om radioappellerna till tyska folket och krigsmakten. Det synes lämpligt att först söka fastställa Dönitz' situation vid tidpunkten för telegrammets utfärdande.

Storamiralen visste genom det föregående kväll klockan 18.35 mottagna utnämningstelegrammet, att han var den som Hitler hade utsett till sin efterträdare; däremot visste han uppenbarligen ännu inte, att Führern var död. Han hade vidare klart för sig, att Himmler räknade med att få efterträda Hitler och att han följaktligen i denne hade sin främste rival. Själva det faktum är härvid talande nog, att Dönitz direkt efter utnämningstelegrammets ankomst kallade SS-ledaren till sig, trots att han endast ett par timmar tidigare hade träffat samman med denne. Att Himmler inte skulle sakna väpnat stöd från Waffen-SS, om han ville motsätta sig Hitlers beslut och själv med våld ta makten, var självfallet något som Dönitz måste räkna med. I sina relationer till SS-ledaren hade emellertid Dönitz också ett tidigare telegram från führerhögkvarteret att ta hänsyn till, den på förmiddagen den 30 april ingångna ordern att ställa Himmler till

⁶ Se t.ex. KTB IV: 2, s. 1466, TREVOR-ROPER, s. 197 f., och BAUM, Wehrwissenschaft. Rundschau 1960, s. 244 f.

ansvar för förrådiska förbindelser med fienden. Han visste dock inte, om anklagelsen var berättigad; Himmler hade personligen förnekat detta. Just den omständigheten, att Himmler och före honom Göring hade blivit stämplade som förrädare från führerhögkvarterets sida, måste emellertid i den aktuella situationen ha haft sin alldeles speciella betydelse för Hitlers nyutnämnde efterträdare.⁷ Den visade ju tydligt, hur lätt det var för Tredje rikets högsta dignitärer att i det rådande labila och förvirrade läget drabbas av en bannstråle från Berlin.

Hur det nattliga mötet med Himmler skulle komma att förlöpa och vad det skulle leda till, måste mot den nu skildrade bakgrunden ha tett sig högst ovisst för Dönitz. Hur skulle SS-ledaren reagera, när han fick veta att Hitlers val av efterträdare hade fallit på storamiralen och inte på honom själv? Skulle han foga sig, eller skulle han försöka en kupp? Sammanträffandet med Himmler kunde för Dönitz komma att betyda död eller fångenskap. När 1.22-telegrammet avfattades måste storamiralen allvarligt ha räknat med att det kunde komma att bli hans sista politiska uttalande, i varje fall det sista, vars innehåll han självständigt kunde bestämma. För Dönitz var det tydligt i denna avgörande situation viktigare att gardera sig mot risken, att *führerhögkvarteret* skulle komma att betrakta honom som en förrädare, än att förhindra, att eftervärlden skulle bedöma honom som en hängiven anhängare av Hitler och som en trogen fullföljare av de hitlerska strid-till-sista-man-parollerna. Storamiralen kunde helt ha avstått från att sända något telegram till führerhögkvarteret. Och om han nu ansåg det nödvändigt att telegramledes bekräfta mottagandet av efterträdarnutnämningen, kunde det ha skett i vaga former, utan några löf-

⁷ Beträffande Görings påstådda förräderi mot Hitler och därav föranledda avsättning och fängsling se t.ex. TREVOR-ROPER, s. 167 ff., 176 ff., och BAUM, Wehrwissensch. Rundschau 1960, s. 247 ff. – Som ovan (s. 319 not 37) framgått, har möjligen också Keitel ungefär samtidigt med Himmler drabbats av förräderi-anklagelser från Berlin.

ten för framtiden. Men Dönitz valde att – kanske just i det ögonblick, då Himmler med sin eskort av SS-officerare körde upp framför hans högkvarter i Plön – utfärda en telegrafisk försäkran till Hitler om obrottslig trohet, om militär undsättning och om ett ärofullt krigsslut. Ett telegram med ett sådant innehåll, utfärdat i en situation som den nu skildrade, kan inte rimligen ha varit ostensibelt.

Till det nu framförda argumentet för att Dönitz i 1.22-telegrammet gav uttryck åt den inställning och de politiska avsikter han vid denna tidpunkt verkligen hyste kan fogas ännu ett. Det kan uttryckas betydligt kortare. Dönitz själv har varken i sina memoarer eller i annat offentligt sammanhang begagnat tillfället att deklarerat, att telegraminnehållet bör betraktas som ostensibelt. Han har i stället valt att helt förtiga telegrammets existens.

Det kan således med mycket starka skäl hävdas att Dönitz, då han den 1 maj 1945 halvannan timme efter midnatt tog emot Himmler i sitt högkvarter i Plön, ingalunda hade bestämt sig för att överge den hitlerska kamp-till-sista-man-politiken, ingalunda hade huvudlinjerna för sitt politiska handlande så klart utstakade, som han själv i efterhand vill göra gällande.⁸ Å andra sidan har ju analysen av innehållet i hans radioappeller vid 22.30-tiden samma datum klargjort, att Dönitz vid denna tidpunkt hade bestämt sig för den politik, som han sedan kom att fullfölja och som var inriktad på delkapitulation till de västallierade. Någon gång mellan dessa båda tidpunkter har han alltså ändrat sitt politiska handlingsprogram. Kan tidpunkten närmare bestämmas, och kan orsakerna till förändringen påvisas?

⁸ BAUM, som utan att närmare gå in på de här diskuterade problemen har observerat 1.22-telegrammets samstämmighet med hitlerpolitiken, uppger sig från tillförlitligt (zuständig) håll ha erfarit, att en del av Dönitz' medarbetare inom marinledningen i förstona fruktade, att han som Hitlers efterträdare tänkte fortsätta kriget utan hänsyn till följderna (Wehrwissensch. Rundschau 1960, s. 254, 256).

Det måste genast fastslås, att lika säkra resultat som i det föregående här inte längre står att vinna varken i det ena eller det andra avseendet. Men vissa tilldragelser må framhållas, som kan ha spelat en roll. Vad vet vi då säkert om händelseutvecklingen i plönhögkvarteret mellan 1.22-telegrammets utfärdande och utsändningen i hamburgradion av Dönitz' appeller till tyska folket och krigsmakten?

Det kan konstateras, att Dönitz strax efter klockan 1.22 hade ett timslångt möte med Himmler utan vittnen. Om överläggningarnas innehåll kan ingenting sägas med visshet. Därefter kan det fastslås, att man klockan 10.53 i plönhögkvarteret mottog ett telegram med definitivt besked om att Hitler var död. Dönitz visste alltså från denna tidpunkt att han var statschef i Tredje riket. Så följde på eftermiddagen överläggningar om läget mellan Dönitz och OKW-ledningen, som då på den nye statschefens kallelse hade anlänt till Plön. Slutligen vet man, att det klockan 15.18 ankom ett sista telegram från Berlin med uppgifter om den exakta tidpunkten för Hitlers död och om vilka som enligt hans politiska testamente skulle bekläda de ledande ämbetena i Dönitz' regering. Vad tyder dessa säkra fakta på beträffande tidpunkten för och orsakerna till den avgörande förändringen av Dönitz' handlingsprogram?

Det nattliga mötet med Himmler är den första händelse, som skulle kunna tänkas ha orsakat omsvängningen hos Dönitz. Om överläggningarnas innehåll och resultat föreligger som ovan utretts motstridiga uppgifter från Dönitz och Schellenberg.⁹ Ingenting uppger dock, att storamiralen i samband med mötet skulle ha *ändrat* sin inställning i själva huvudfrågan. Skillnaden dem emellan rör i stället vilken denna inställning var. De nu på grundval av 1.22-telegrammet vunna resultaten står i samklang med de schellenbergiska påståendena härom, *vad beträffar tid-*

⁹ Se s. 323 f., 328 ff.

punkten för mötets början. Längre än så kan man inte komma med källornas stöd. Men ingenting motsäger att storamiralen har bibehållit sin avvisande hållning till kapitulationsförhandlingar mötet igenom, att alltså Schellenberg har rätt i sitt påstående om att Himmler inte rönt någon som helst förståelse hos Dönitz för sina trevare västerut.

Därnäst kommer man till frågan om vad det klockan 10.53 anlända telegrammet kan ha betytt för Dönitz' hållning till den centrala frågan om hur han närmast skulle utforma sin politik. Visserligen hade storamiralen redan i utnämningstelegrammet getts fullmakt att handla fritt och obundet genom uppmaningen att genast vidta alla de åtgärder han ansåg situationen kräva. Men för officeren Dönitz, som hade svurit trohetsed till Hitler, hade nog denna handlingsfrihet ändå av psykologiska skäl sin begränsning, så länge det var möjligt att Führern levde. Den kunde berättiga honom till mycket, men sannolikt inte till att avvika från vad han visste vara Hitlers politiska huvudkurs.¹⁰ Då Dönitz fick visshet om Führerns död, blev situationen härvidlag förändrad på ett avgörande sätt. Han var inte längre bunden av någon trohetsed. Han kunde nu handla uteslutande på grundval av sin egen, självständiga bedömning av vad situationen krävde.¹¹ 10.53-telegrammet föranledde kanske inte ome-

¹⁰ Ett visst konkret källstöd för att detta var Dönitz' ståndpunkt ännu under Hitlers sista dagar levererar ERDMANN, då han citerar ett dagboksreferat av en överläggning den 25 april 1945 mellan storamiralen och några nordtyska gauleiter. Det heter däri bl.a.: »Zu der Frage, ob im Interesse der Erhaltung der Substanz des deutschen Volkes der Kampf vorzeitig aufgegeben werden sollte, äußerte sich der Großadmiral, daß die Beurteilung dieser Frage ausschließlich Sache der durch den Führer verkörperten Staatsführung sei und niemand das Recht habe, von der vom Führer festgelegten Linie abzuweichen...» (Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 1963, s. 365; se även s. 367 f.) – Dönitz' och Lüdde-Neuraths påståenden i sina memoarer, att storamiralen till en början trodde Hitlers avsikt med efterträdarutnämningen vara att bereda väg för en kapitulation (se ovan s. 307, 309) kan man helt bortse från. De är en efterhandskonstruktion, som fullständigt vederläggs av innehållet i Dönitz' 1.22-telegram till führerhögkvarteret.

¹¹ I sitt nürnbergförsvar betonade Dönitz själv både sin bundenhet vid tro-

delbart någon omläggning av den politiska kursen från Dönitz' sida, men det torde ha skapat den avgörande förutsättningen för en sådan.

Så följde överläggningarna med OKW-ledningen. Hopplösheten i det militära läget i stort kan därunder knappast ha undgått att bli fullt uppenbar för Dönitz. Klockan 15.18, kanske medan överläggningarna pågick, anlände så det telegram från Berlin, vars innehåll bl.a. visade, att Bormann och Goebbels hade dröjt oförklarligt länge med att delge Dönitz nyheten om Hitlers död, en händelse, som han ju såsom den förste bort bli underrättad om. Om detta telegram på något sätt påverkat Dönitz' ställningstagande till frågan om kriget hänsynslöst borde fortsättas eller ej, kan det knappast ha varit till förmån för det förra, av führerhögkvarteret stödda alternativet.

Så torde under timmarna närmast efter klockan 11 den 1 maj 1945 det beslut ha mognat hos Dönitz, som ledde till hans försiktiga invit till de västallierade om kapitulationsförhandlingar i radioappellerna till tyska folket och tyska krigsmakten på kvällen samma dag, till underhandlingarna med fältmarskalk Montgomery den 3 och 4 maj om kapitulation på det nordvästra frontavsnittet, till kapitulationen i Nordvästtyskland, Nederlän-

hetseden till Hitler och den större begränsning i sin handlingsfrihet han ansåg sig ha haft så länge han ännu endast var militär, jämfört med då han blev tysk statschef (IMT XIII, s. 299, 307). Hans uttalanden härom har sitt intresse i detta sammanhang, även om den stora tendensrisken självklart måste beaktas.

Det kan också noteras, att Dönitz vid samma tillfälle under rättegången faktiskt medgav, att han före sin upphöjelse till statschef ännu var inställd på fortsatt kamp (IMT XIII, s. 308). Det är dock svårt att avgöra, i vad mån detta uttalande kan anses stå i strid med hans huvudtes i memoarerna om sin redan före efterträdarutnämningen omfattade och sedan konsekvent bibehållna inställning, att kriget i väster snarast möjligt borde avvecklas. Uttalandet är nämligen starkt schematiserat i sin utformning. Det är inte förhållandena *omedelbart* före och *omedelbart* efter hans tillträde av posten som statschef, som uttryckligen ställs emot varandra. I stället jämförs situationen den 1 maj, då han anger sig ha funnit kapitulation motiverad, med det läge som rådde tidigare på våren. Då skulle ännu, hävdar han, de order han gav om fortsatt militärt motstånd ha varit obetingat riktiga. (IMT XIII, s. 307 f.)

derna och Danmark den 5 maj och slutligen, fastän mot Dönitz' innersta vilja, till den totala tyska kapitulationen natten mellan den 8 och 9 maj.¹² Den bild av Dönitz' politiska handlingsprogram under timmarna kring sitt regeringstillträde och av hans motiv till sin hållning, som denna undersökning har utmynnat i, blir därmed till sist en annan än inte endast den han själv i sina memoarer har tecknat utan också den hans motpart har velat ge. I fråga om själva handlingsprogrammet har visserligen hans

¹² ERDMANN hävdar i stället, att Dönitz redan natten till den 1 maj fattade beslutet att söka få kapitulationsunderhandlingar till stånd. Uppfattningen bygger på anteckningar av den förut (s. 337 not 20) nämnde konteramiral Godt, vilkas innehåll denne delgett honom. Avgörande för Erdmann är följande passus i anteckningarna: »Am 30. April abends – die Seekriegsleitung hatte bereits nach Flensburg verlegt – ließ Dönitz mich kommen. Es muß gegen 21 Uhr gewesen sein. Er war mit Speer allein. Dönitz zeigte mir das wohl eben eingetroffene Telegramm, das ihn zum Nachfolger Hitlers bestimmte und ihm Vollmacht erteilte, ‚schon jetzt alle aus der Lage erforderlich werdenden Maßnahmen zu treffen‘. Dönitz war wie umgewandelt und entwickelte lebhaft und voller Initiative seine Ansichten, von Speer unterstützt: Schluß machen, Heldenkampf ist genug gekämpft, Volkssubstanz erhalten, keine unnötigen Blutopfer mehr. Um Menschen – Soldaten und Zivilpersonen – vor dem Bolschewismus zu retten, Fortsetzung des Kampfes gegen Osten, besonders mit Rücksicht auf die Flüchtlinge in Mecklenburg, die Armee Wenck in Brandenburg und die Armeegruppe Tschörner im Protektorat; weiterkämpfen an der Elbe bei Lauenburg, um das Loch zwischen Lübeck und Lauenburg offenzuhalten ... Mein Eindruck an diesem Abend war der einer völligen Wandlung Dönitz's, nachdem er von dem unmittelbaren Einfluß Hitlers freigekommen war, war der einer Befreiung von einem Alpdruck – denn wenige Tage vorher hätte ich noch für möglich gehalten, daß er die Fortsetzung des absoluten Kampfes ohne Rücksicht auf die Folgen befohlen hätte ...» (Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 1963, s. 370 m. not 9).

Erdmann har emellertid inte underkastat varken denna eller någon annan av de källor han lagt till grund för sin framställning någon kritisk granskning. Det räcker egentligen med att påpeka, att Dönitz själv under rättegången i Nürnberg karakteriserade konteramiral Godt som sin närmaste medarbetare (»closest colleague») och ständige följeslagare från 1934 och ända fram till krigsslutet (IMT XIII, s. 311), för att tendensrisken för dennes anteckningars vidkommande skall stå fullt klar. Att som Erdmann trots detta grunda sina slutsatser på den här citerade passusen i anteckningarna *med totalt bortseende* från de bevarade aktstyckena från den 1 maj – telegrammen och radioappellerna – måste ur metodisk synpunkt betecknas som förkastligt. Särskilt graverande är, att han inte med ett ord berör 1.22-telegrammet med dess trohetsförsäkran till Führern.

motståndares uppfattning i princip vunnit bekräftelse. Dönitz var inte som Hitlers utsedde efterträdare från begynnelsen inställd på att ta avstånd från strid-till-sista-man-politiken. Men då det gäller motiven till denna hans hållning, är man likväl snarare benägen att söka dem hos pliktmänniskan, som inte ansåg sig kunna svika den trohetsed han en gång svurit sin Führer, än hos den nazistiske fanatikern, som av inre övertygelse ville låta kampen gå vidare till det yttersta.

Lennart Sjöstedt

ZUSAMMENFASSUNG

Kapitulation oder Kampf bis zum letzten Mann?

Zur Frage des Handlungsprogramms von Karl Dönitz bei seinem Regierungsantritt 1945

Der Aufsatz stellt einen Beitrag zu der Frage dar, welches Programm Grossadmiral Karl Dönitz für seine Handlungsweise hatte, als er um den Monatswechsel April–Mai 1945 die Führung des Dritten Reiches übernahm. War er bereits von Beginn an klar darauf eingestellt, die totale oder teilweise Kapitulation der deutschen Wehrmacht zuwege zu bringen, oder beabsichtigte er anfangs den Kampf im Geiste des Führerhauptquartiers bis zum letzten Mann fortzusetzen?

Eine Reihe von Traditionsquellen enthalten Fakten und Gesichtspunkte, die für die Beurteilung des Problems Interesse haben. Die erste Stelle nehmen unter diesen Quellen Dönitz' eigene Darstellungen ein, seine Äusserungen während des Nürnberger Prozesses 1946 wie auch seine Memoiren. Andere wichtige Quellen von ähnlichem Typ sind die Erinnerungen des Adjutants des Grossadmirals, Walter Lüdde-Neurath, sowie die Schilderungen, die auf Brigadeführer Walter Schellenberg, einen Mann aus Himmlers nächster Umgebung, zurückgehen. Die kritische Prüfung der verschiedenen Quellen, die Memoirencharakter tragen, nimmt den Hauptteil des Aufsatzes in Anspruch. Sie ergibt jedoch, dass diese in ihrer Beurteilung von Dönitz und seiner Tätigkeit durchweg tendenziös sind. Schellenberg steht dem Grossadmiral ausgesprochen kritisch gegenüber, während die übrigen Quellen von Gewicht diesen mehr oder weniger ver-

teidigen. Wir können daher unsere Ansicht von Dönitz' Haltung in der Frage der Kapitulation bei seinem Regierungsantritt nicht von der Grundauffassung einer der oben erwähnten Parteien bestimmen lassen; etwas anderes ist, dass die Angaben der genannten Quellen sich nach Prüfung als für eine Klarstellung des Ereignisablaufs verwendbar herausstellten. Die von Dönitz selbst und Lüdde-Neurath vertretene These einer von Anfang an klar ins Auge gefassten und dann konsequent durchgeführten politischen Linie, die auf einen schnellen Abschluss des Krieges zielte, bedarf also, um akzeptiert werden zu können, einer Stütze in anderweitigen Quellen. Dasselbe gilt von Schellenbergs Darstellung des Grossadmirals als eines ausgesprochenen Anhängers der Kampf-bis-zum-letzten-Mann-Parolen noch Anfang Mai.

Die Quellen, die hierbei in den Vordergrund treten, sind eine Reihe von Akten, die als Überbleibsel des Ereignisablaufs betrachtet werden können. Einige von ihnen stammen vom Grossadmiral selbst und zwar aus den Stunden vor und nach seiner Machtübernahme, während andere an ihn gerichtet waren, wodurch sie seine Haltung beeinflusst haben können.¹ Natürlich muss die Rekonstruktion von Dönitz' Handlungsprogramm bei seinem Regierungsantritt sich ganz besonders auf Überbleibsel der ersteren Art stützen. Zwei solche liegen vor. Das eine ist ein Telegramm an Hitler, das Dönitz am 1. Mai um 1,22 Uhr nachts aufsetzte. Es enthielt eine Treueerklärung an den Führer, ein Versprechen zu versuchen, ihn in Berlin zu entsetzen und eine Versicherung, im Falle von Hitlers Tod den Krieg zu einem ehrenvollen Ende zu führen (Text des Telegramms siehe oben S. 326). Das andere ist die Aufzeichnung von zwei einander unmittelbar folgenden Radioappellen, die Dönitz am gleichen Tage um 22,30 Uhr, gleich nachdem Hitlers Tod öffentlich bekanntgegeben worden war, an das deutsche Volk und die deutsche Wehrmacht richtete. Beide Appelle huldigen dem toten Führer als Helden (siehe die Zitate oben S. 316).

Die Huldigung in den Rundfunkaufrufen kann, für sich allein betrachtet, als starkes Indizium dafür gewertet werden, dass Dönitz noch am späten Abend des 1. Mai 1945 fest auf dem Hitlerschen Programm beharrte, weiter zu kämpfen, bis der letzte deutsche Soldat gefallen wäre. Man darf sie jedoch zur Beurteilung nicht aus

¹ Die in unserem Zusammenhang wichtigen Akten, die sämtlich in deutscher Sprache abgefasst sind, werden vollständig oder auszugsweise in dem Aufsatz mitgeteilt.

ihrem Zusammenhang reissen. Auch der übrige Inhalt der Aufrufe muss beachtet werden. Es zeigt sich, dass Dönitz von der Huldigung an den Toten dazu übergeht, die Hauptlinien der Politik zu skizzieren, die er zu führen gedenkt und dabei direkt ausspricht, dass der Krieg ausschliesslich zu dem Zweck weitergeführt werden solle, Deutsche vor dem vordringenden bolschewistischen Feind zu retten; der Kampf im Westen solle nur soweit und solange fortgesetzt werden, wie Briten und Amerikaner das Erreichen dieses Hauptziels verhinderten. Dieses Programm ist im Grunde genau das auf Teilkapitulation nach Westen ausgerichtete, das Dönitz in der Folge durchzusetzen versuchte. Die Radioaufrufe liefern also keineswegs einen Beleg dafür, dass Dönitz, als sie gesendet wurden, unbedingt auf einen Kampf bis zum bitteren Ende eingestellt war; sie beweisen vielmehr, dass er zu dem betreffenden Zeitpunkt keine derartigen Pläne hatte. Wenn Dönitz nach seiner Ernennung zum Nachfolger Hitlers überhaupt jemals auf etwas anderes als Kapitulation eingestellt war, so muss das gewesen sein, bevor er am Abend des 1. Mai im Rundfunk sprach.

Welche Beweiskraft für die Kampfbereitschaft des Grossadmirals hat dann das Telegramm von 1,22 Uhr? Dem Buchstaben nach bedeutet sein Inhalt zweifellos einen prinzipiellen Anschluss an die Hitlersche Politik. Es ist jedoch eine entscheidende Frage, ob der Text mit der Einstellung und den Absichten, die Dönitz wirklich hegte, als das Telegramm ausgestellt wurde, übereinstimmte, oder ob das Telegramm als ostensibel zu betrachten ist. Für eine Beurteilung dieses Umstandes ist Dönitz' persönliche Situation zu dem betreffenden Zeitpunkt von Interesse. Der Grossadmiral wusste, dass er zum Nachfolger Hitlers ausersehen war, falls diesem etwas zusties, aber er wusste offensichtlich nicht, dass der Führer bereits tot war. Dass sowohl Göring wie Himmler vom Führerhauptquartier des Verrats angeklagt worden waren, hatte Dönitz ferner klar gemacht, wie leicht in der herrschenden labilen Lage auch die höchsten Würdenträger des Dritten Reichs von einem Bannstrahl aus Berlin getroffen werden konnten. Schliesslich ist noch zu beachten, dass Dönitz, nachdem er Kenntnis von seiner Ernennung zum Nachfolger Hitlers erhalten hatte, sogleich Himmler zu sich befahl. Dessen Ankunft stand unmittelbar bevor, als der Grossadmiral das Telegramm abfasste. In dem SS-Führer hatte er seinen wichtigsten Rivalen um die höchste Macht zu sehen, der, gestützt auf die Waffen-SS, ein keineswegs ungefährlicher Gegner war. Es fragte sich, wie Himmler

auf die Mitteilung reagieren würde, dass Dönitz und nicht er selbst die Nachfolge Hitlers antreten sollte. Würde er sich fügen oder würde er einen Putschversuch unternehmen? Die Begegnung mit Himmler konnte für Dönitz Tod oder Gefangenschaft bedeuten. Der Grossadmiral musste damit rechnen, dass das Telegramm von 1,22 Uhr vielleicht seine letzte selbständige politische Äusserung sein würde. Dass es ihn in diesem Fall vor der Nachwelt definitiv zu einem ergebenen Anhänger Hitlers und einem treuen Erfüller seiner Kampf-bis-zum-letzten-Mann-Parolen stempeln würde, lag auf der Hand. Trotzdem sandte er es ab. Dazu mag das Risiko, dass das Führerhauptquartier sonst auch ihn des Verrats bezichtigen könnte, beigetragen haben. Eine Botschaft solchen Inhalts, wie das Telegramm von 1,22 Uhr, ausgestellt in einer Situation wie der eben geschilderten, kann schwerlich ostensibel gewesen sein.

Diesem Grund dafür, dass das Telegramm an Hitler nicht Dönitz' wirkliche Meinung und Absichten spiegelte, lässt sich noch ein weiterer hinzufügen. Der Grossadmiral selbst hat niemals öffentlich erklärt, dass der Inhalt des Telegramms als ostensibel zu betrachten sei. Er hat es vielmehr vorgezogen, die Existenz des Telegramms gänzlich zu verschweigen.

Es liegen somit sehr gewichtige Gründe für die Behauptung vor, dass Dönitz, als er am 1. Mai 1945 anderthalb Stunden nach Mitternacht Himmler in seinem Hauptquartier empfing, durchaus nicht entschlossen war, die Hitlersche Kampf-bis-zum-letzten-Mann-Politik aufzugeben, und dass die Linien für sein politisches Handeln keineswegs so klar gezogen waren, wie er selbst und sein Adjutant nachträglich geltend machen wollten. Dagegen zeigt wie erwähnt der Inhalt der Rundfunkaufrufe am Abend desselben Tages, dass er sich zu diesem Zeitpunkt zu der Politik entschlossen hatte, die er später durchführen sollte und die auf eine Teilkapitulation gegenüber den Westalliierten hinzielte. Irgendwann zwischen dem Zeitpunkt der Ausstellung des Telegramms und der Sendung der Appelle hat er also sein politisches Handlungsprogramm geändert. Ist es möglich, den Zeitpunkt hierfür genauer zu bestimmen und die Ursachen für die Änderung aufzuzeigen?

Hier lassen sich nicht so sichere Ergebnisse erzielen, wie im Vorhergehenden, weder in der einen noch in der anderen Hinsicht. Doch finden sich mancherlei Anzeichen dafür, dass das Eintreffen eines Telegramms mit der definitiven Nachricht von Hitlers Tod am 1. Mai um 10,53 Uhr eine entscheidende Rolle in diesem Zusam-

menhang gespielt hat (Text des Telegramms siehe oben S. 312). Zwar hatte der Grossadmiral schon durch das Ernennungstelegramm vom vorhergehenden Abend Handlungsfreiheit erhalten; es ermahnte ihn nämlich dazu, sogleich alle Massnahmen zu ergreifen, welche die Lage seiner Ansicht nach erfordere (Text des Telegramms siehe S. 307). Aber für den Offizier Dönitz, der Hitler den Treueid geleistet hatte, war diese Handlungsfreiheit doch aus psychologischen Gründen begrenzt, solange noch eine Möglichkeit bestand, dass der Führer lebte. Sie konnte ihn zu vielem berechtigenden, schwerlich aber dazu, von der Linie abzuweichen, die wie er wusste Hitlers politischen Hauptkurs darstellte. Als Dönitz Gewissheit über den Tod des Führers erhielt, änderte sich die Situation in diesem Punkt entscheidend. Er konnte jetzt einzig auf der Grundlage seines eigenen selbständigen Urteils darüber, was die Lage erforderte, handeln.

So dürfte Dönitz mit grösster Wahrscheinlichkeit in den Stunden gleich nach 11 Uhr am 1. Mai 1945 den Entschluss gefasst haben, der zu seinem vorsichtigen Wink an die Westalliierten hinsichtlich Kapitulationsverhandlungen in den Rundfunkappellen am Abend desselben Tages führte, ferner zu Verhandlungen mit dem britischen Befehlshaber Feldmarschall Montgomery am 3. und 4. Mai über eine Kapitulation am nordwestlichen Frontabschnitt sowie zu der Kapitulation in Nordwestdeutschland, den Niederlanden und Dänemark am 5. Mai und schliesslich, wenngleich gegen Dönitz' innersten Willen, zu der totalen deutschen Kapitulation in der Nacht vom 8. zum 9. Mai. Das Bild von Dönitz' politischem Handlungsprogramm während der Stunden um seinen Regierungsantritt und von den Motiven für seine Haltung, zu dem diese Untersuchung gelangte, wird damit schliesslich ein anderes nicht nur als das, was er selbst in seinen Erinnerungen zeichnete, sondern auch als das, was die Gegenseite aufstellen wollte. In Bezug auf das Handlungsprogramm selbst hat allerdings die Auffassung seiner Gegner im Prinzip Bestätigung gefunden. Dönitz war als Nachfolger Hitlers nicht von Anfang an darauf eingestellt, von der Kampf-bis-zum-letzten-Mann-Politik abzurücken. Was aber die Motive für diese seine Haltung betrifft, ist man gleichwohl eher geneigt, sie bei dem Pflichtmenschen zu suchen, der meinte, den Treueid nicht verletzen zu dürfen, den er seinem Führer einmal geschworen hatte, als bei dem nationalsozialistischen Fanatiker, der aus innerster Überzeugung den Kampf bis zum Äussersten fortsetzen wollte.